

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
VĒSTURES UN ARHEOLOĢIJAS NODAĻA

Vēstures bakalaura studiju programmas

3.kursa studente

Olga Ošeniece

Stud. apl. Nr. oo19005

**TELPAS SOCIĀLĀ ORGANIZĀCIJA VĒLĀ DZELZS
LAIKMETA DZĪVESVIETĀS AUSTRUMLATVIJAS
TERITORIJĀ (9. – 12.GS.)
BAKALaura DARBS**

Darba zinātniskais vadītājs

Dr. hist. asoc. prof. Andris Šnē

RĪGA 2022

SATURS

ANOTĀCIJA.....	3
ANNOTATION.....	3
IEVADS	4
AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS.....	6
1. SOCIĀLĀS TELPAS PĒTĪJUMI ARHEOLOĢIJĀ	9
2. TELPAS SOCIĀLĀ ORGANIZĀCIJA PILSKALNOS	14
2.1. Asotes pilskalna telpas sociālā organizācija	14
2.2. Jersikas pilskalna telpas sociālā organizācija	22
3. TELPAS SOCIĀLĀ ORGANIZĀCIJA EZERMĪTNĒS.....	31
3.1. Āraišu ezermītne	31
3.2. Ušuru ezermītne	36
SECINĀJUMI	39
IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAĶSTS.....	42

ANOTĀCIJA

Telpas sociālā organizācija ir viens no veidiem kā sociālajā arheoloģijā uzzināt vairāk par konkrētas kultūretniskās grupas īpatnībām attiecībā pret to dzīvesvietu, kapa vietu un svētvietu telpisko izkārtojumu. Austrumlatvijas vēlā dzelzs laikmeta dzīvesvietas ir vienas no arheoloģiski pētītākajām Latvijas arheoloģijā, taču to telpiskais izvietojums attiecībā pret sabiedrības organizāciju un domāšanu nav bieži apskatīts temats. Latgaļu kultūretniskās grupas sociālās organizācijas izpēte no telpiska skatupunkta pilskalnos un ezermītnēs ļauj izvērtēt šīs grupas sociālās izmaiņas vēlajā dzelzs laikmetā no 9. līdz 12.gs.

Atslēgvārdi: telpa, sociālā organizācija, Austrumlatvija, latgaļi, vēlāis dzelzs laikmets, pilskalni, ezermītnes

ANNOTATION

Social space organization is one of the few ways in social archaeology on how to find out about certain special properties of certain cultural groups, while researching their living space, burial grounds and sacred places. In Latvian archaeology one of the most excavated living grounds can be found in Eastern Latvia, but there hasn't been significant research concerning organization of social space in these places. Research of social space organization in Latgalian hillforts and lake settlements can show us valuable changes during Late iron age (9th to 12th century).

Keywords: space, social organization, Eastern Latvia, Latgalian, Late iron age, hillforts, lake settlements

IEVADS

Telpas organizācijas un sociālās arheoloģijas izpēte arheoloģijā ir aktuāli pētniecības veidi jau kopš 20.gs. vidus un mūsdienu arheoloģija bez sociālo aspektu izpētes nav iedomājama. Paralēli tam plaši zināms, ka Latvijas arheoloģijā laika gaitā ir savākts liels daudzums materiālu, no kuriem salīdzinoši mazs daudzums ir izpētīti, it īpaši jau, piemēram, paskatoties uz materiālu no dažādiem aspektiem. Līdz ar to, izpētot arheoloģiskos materiālus no Austrumlatvijas dzīvesvietām, pievēršot uzmanību telpas sociālajai organizācijai, arheoloģiskais materiāls tiek izpētīts no cita skatupunkta un tādējādi dod jaunu skatījumu un veidu, kā izpētīt jau esošu arheoloģisku materiālu.

Sociālās arheoloģijas aspekti Latvijas arheoloģijas telpā tiek skatīti plašāk jau kopš 21.gs. sākuma, līdz ar to pieejamajā materiālā par Latvijas arheoloģiju ir salīdzinoši daudz aspektu, kā ir skatīti sociālie jautājumi. Taču nepieciešams atcerēties, ka sociālā arheoloģija ir ļoti plašs pētniecības lauks. Ja pievēršam uzmanību telpas organizācijas izpētei, tad tas nav tik bieži pētīts aspekts Latvijas arheoloģijā. Kā vienu no spilgtākajiem telpas organizācijas izpētes piemēriem iespējams minēt Āraišu ezermītnes izpēti Jāņa Apala vadībā.

Neskatoties uz to, ka šie abi aspekti ir skatīti atsevišķi Latvijas arheoloģijā, tieši apvienojot šos abus izpētes laukus ir iespējams ienest novitāti arheoloģijas laukā, lai būtu iespējams arī nākotnē veikt padziļinātu izpēti jau esošajā arheoloģiskajā materiālā.

Taču, lai veiktu telpas organizācijas izpēti, nepieciešams skatīt arheoloģisko materiālu, kas ir pēc iespējas izpētītāks un pilnīgāks. Ņemot vērā, ka Austrumlatvijas pieminekļi, it īpaši latgaļu kultūretniskās grupas, ir vieni no pētītākajiem un apzinātākajiem arheoloģijas kontekstā Latvijā, līdz ar to uzmanība tiks pievērsta latgaļu pētītajiem arheoloģiskajām dzīvesvietām Austrumlatvijas teritorijā. Tas ir svarīgi arī tādēļ, ka sociālās telpas izpētei nepieciešama pēc iespējas pilnīgāka dzīvesvietas izpēte.

Izvēlētais laika periods - vēlais dzelzs laikmets no 9. – 12.gs. – tika izvēlēts ar pamatojumu, ka dzīvesvietas, kas datējamās ar šo laika posmu ir padziļināti pētītas. Kā arī šajā laika posmā vēl ir iespējams ievērot lielā mērā latgaļu sociālo kontinuitāti un stabilu sabiedrības organizāciju, jo lielākās izmaiņas, kuras būtu iespējams noteikt, nāk jau ar 13.gs. Taču, līdz ar to, netiks apskatītas visas pētītās Austrumlatvijas latgaļu dzīvesvietas, kuras iespējams datēt ar 9. – 12.gs. darba apjoma ierobežojuma dēļ.

Šī darba ietvaros svarīgi arī minēt, ka Austrumlatvijas teritorijā ir arī sastopami daudzi sēļu un lībiešu kultūretnisko grupu arheoloģiskie pieminekļi, taču šī darba autore izvēlējusies pētīt tieši latgaļu arheoloģiskos pieminekļus, jo veikusi latgaļu kultūretniskās grupas simbolu izpēti jau iepriekš.

Bakalaura darba mērķis ir raksturot telpas sociālo organizāciju 9. – 12.gs. Austrumlatvijas pilskalnos un ezermītnēs, pamatojoties uz arheoloģiskajos izrakumos atsegto celtnu telpisko izvietojumu.

Bakalaura darba uzdevumi:

1. Apkopot arheoloģiskos datus par pilskalnu un ezermītnu celtnu veidu un izvietojumu dzīvesvietās;
2. Rekonstruēt telpas sociālo organizāciju pilskalnos un ezermītnēs, iegūstot informāciju par attiecīgo kopienu sociālo struktūru;
3. Salīdzināt pilskalnu un ezermītnu telpas sociālo organizāciju.

Kā pirmie šajā darbā tiks apskatīti sociālās telpas pētījumi arheoloģijā, ņemot vērā, ka gan pasaules, gan Latvijas arheoloģijā ir dažādi veidi, kā ir iespējams skatīties uz sociālo organizāciju kādā kopienā, kā arī uz telpas izkārtojumi. Tāpat ir sākotnēji jānoskaidro, kā, skatoties šos abus aspektus kopā, tos iespējams skaidrot. Tālāk jau darbā pievērsoties konkrētiem piemēriem no Austrumlatvijas teritorijas arheoloģiskajiem pieminekļiem. Šoreiz izvēlēti Asotes un Jersikas pilskalni, kā vieni no pētītākajiem latgaļu vēlā dzelzs laikmeta arheoloģiskajiem pieminekļiem, kas šī darba aspektā ir ļoti svarīgi. Pēc tam arī sīkāk skatot latgaļu ezermītnes, šoreiz pievērsot uzmanību pētītākajai un rekonstruētajai Āraišu ezermītni un Ušura ezermītni.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Avotu apskats:

Ņemot vērā, ka darbā tiek pētīta dzīvesvietu telpas sociālā organizācija, darbā pamatā tiek izmantoti pārbaudes un arheoloģisko izrakumu laikā zīmētie izrakumu laukumu plāni, kuri pieejami Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta arheoloģisko materiālu krātuvē Rūpniecības ielā 10, papildus tam tiek izmantoti arī arheoloģisko izrakumu pārskati. Arheoloģisko un pārbaudes izrakumu plāni izmantoti, lai aprakstītu Asotes pilskalna izrakumu laukumus, Jersikas pilskalna izrakumu laukumus un ieskicētu Ušuru ezermītnes izvietojumu. Arheoloģisko un pārbaudes izrakumu plāni izmantoti, lai aprakstītu Ušuru ezermītnē atrasto.

Apskatot Asotes pilskalnu tika izmantoti Elvīras Šņores no 1949.gada līdz 1953.gadam veikto izrakumu plāni ar sākuma inventāra numuru Pl: 11 – 16 – 1. Šo izrakumu plāni bija izvietoti hronoloģiskā izrakumu secībā un ļoti labi saglabājušies, kā arī salīdzinoši viegli saprotami. Tos zīmējis Artūrs Pāvels. Papildus izrakumu laukumu plāniem, kuri tikuši rūpīgi zīmēti katrā jaunā izraktā slānī, kolekcijā iekļauti arī zīmēti atspoguļojumi no tā, kā izskatās, piemēram, konkrētas atrastās krāsni un koku aizsargkonstrukciju paliekas.

Apskatot Jersikas pilskalnu tika izmantoti Antonijas Vilcānes un Ēvalda Mugurēviča izrakumos zīmētie izrakumu laukumu plāni. Diemžēl plāni no Franča Baloža izrakumiem Jersikas pilskalnā 1939.gadā saglabājušies tikai viņa rakstītā apcerējuma formā. Antonijas Vilcānes un Ēvalda Mugurēviča izrakumos zīmētie plāni arī saglabājušies labi, taču tie ir grūtāk saprotami. Pirmkārt, tajos ne vienmēr norādīts datums, kad attiecīgais plāns ir zīmēts, kā arī ne uz visiem plāniem ir uzrakstīts, kas tos zīmējis. Starp darbā izmantotajiem plāniem, dažus ir zīmējis kāds O. Šāvelis.

Par Ušura ezermītnes izpēti kopumā bija saglabājušies pieci plāni, šajā darbā no tiem izmantots tikai viens un Jāņa Apala gan pārbaudes, gan arheoloģisko izrakumu pārskati. Plāns, kas tika izmantots šajā darbā, ir apkopojoša rakstura un attēlo visu Ušuru ezermītni un tajā atrasto klāstu, diemžēl šim plānam nebija pievienots autors un datums. Viens no izrakumu pārskatiem, kas izmantots, ir pārskats pār Jāņa Apala izdarītajiem pārbaudes izrakumiem ezermītnē 1964.gadā,¹ otrs ir par arheoloģiskajiem izrakumiem, kuri izdarīti Jāņa Apala vadībā Ušura ezermītnē nākamajā gadā pēc pārbaudes izrakumiem.² Papildus tam, šajos izrakumu

¹ APALS, JĀNIS. Pārskats par 1964.g. pārbaudes izrakumiem Ušuru ezera klāstu mītnē. Inv. Nr. VIAA:115 (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

² APALS, JĀNIS. Pārskats par 1965.g. arheoloģiskajiem izrakumiem Jaungulbenes Ušuru ezera mītnē. Inv. Nr. VIAA:162 (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

pārskatos bija arī ievietoti svarīgi plāni par pārbaudes un arheoloģisko izrakumu laukumu izvietojumu uz salas Ušura ezerā.

Literatūras apskats:

Zinātniskās literatūras daudzums par šī darba tēmu un par šajā darbā apskatītajām dzīvesvietām ir salīdzinoši dažāds. Ņemot vērā, ka sociālās arheoloģijas nozare eksistē jau kopš 20.gs. vidus, līdz ar to par telpas nozīmi un par sociālajām lomām aizvēstures sabiedrībās ir rakstīts salīdzinoši daudz. Par konkrētajiem apskatītajiem arheoloģiskajiem pieminekļiem šajā darbā literatūras daudzums arī ir mainīgs.

Svarīgu ieskatu gan tajā, kas ir telpas sociālā organizācija, gan pamata informāciju par pilskalniem un ezermītnēm sniedz vispārīgā literatūra. Kā pirmo jāmin "Latvijas arheoloģijas rokasgrāmatu",³ kurā apkopota svarīgākā informācija gan par Asotes pilskalnu, gan par Jersikas pilskalnu, kā arī par Āraišu ezerpili. Papildus tam svarīgu ieskatu telpas sociālās organizācijas jomā sniedz "Archaeology. Theories, Methods and Practice",⁴ kurā ir apkopotas svarīgākās idejas par to, kas ir sociālā arheoloģija, kā skatīties un vērtēt telpu un sniedz arī priekšstatu par to, kā telpa tikusi vērtēta aizvēsturē.

Specifiska literatūra sociālajai telpai no arheoloģijas skatupunkta diemžēl ir arī salīdzinoši nedomāta, taču, ņemot vērā, ka tiek skatīta dzīvesvietu apbūve, svarīga literatūras vienība ir "Architecture and order. Approaches to Social Space",⁵ kurā tiek apskatīti arī pasaules vēsturē svarīgi arheoloģiski piemēri un to interpretācijas iespējas. Pretēji reliģiskās dabas skaidrojumiem, interpretācijas tiek piedāvātas arī doktora disertācijā "Analyzing Social Space: Interpreting Spatial Patterning at Archaeological Sites Using Ethnoarchaeological Data",⁶ kurā tiek piedāvāti skaidrojumi tieši no sociālajiem un ekonomiskajiem aspektiem.

Par Asotes pilskalnu apkopujošu monogrāfiju par tajā izdarītajiem izrakumiem uzrakstījusi un 1961.gadā izdevusi Elvīra Šnore.⁷ Šis darbs ir svarīgs ieskats Asotes pilskalnā veiktajos izrakumos, it īpaši no Elvīras Šnores izdarīto secinājumu puses par to, kas atradies pilskalnā, kam tas izmantots un kāda bijusi sabiedrība, kas pilskalnā dzīvojusi.

Jersikas pilskalna izpētē neatņemama sastāvdaļa bija Franča Baloža "Jersika un tai 1939.gadā izdarītie izrakumi",⁸ ņemot vērā to, ka no Franča Baloža izdarītajiem izrakumiem

³ VASKS, ANDREJS (red.), ZARIŅA, GUNITA (red.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga, 2021.

⁴ RENFREW, COLIN, BAHN, PAUL. Archaeology. Theories, Methods and Practice. Seventh edition. London, 2016.

⁵ PEARSON, PARKER, MICHAEL, RICHARDS, COLIN. Architecture and order. Approaches to Social Space. London, New York, 2004

⁶ HEYMAN, W., A., MARJORIE. Analyzing Social Space: Interpreting Spatial Patterning at Archaeological Sites Using Ethnoarchaeological Data. Michigan, 2009.

⁷ SCHNORE, E., A. Asotskoe gorodishche. Rīga, 1961.

⁸ BALODIS, FRANCIS. Jersika un tai 1939.gadā izdarītie izrakumi. Rīga, 1940.

plāni ir saglabājušies šajā apcerējumā, kā arī saprotami aprakstīts izrakumos veiktais un katrā laukumā atklātie kultūrslāņi, kā arī iespējamās celtnes, pavardi u.c., kas atklājās tajos.

Par Āraišu ezermītni, kur izrakumus veicis arheologs Jānis Apals, par pamatu bija nepieciešams izmantot Jāņa Apala monogrāfiju “Āraišu ezerpils”,⁹ kurā ir gan Jāņa Apala apraksts par viņa izdarītajiem izrakumiem Āraišu ezermītnē, gan paša Jāņa Apala zīmētie plāni no arheologa personīgās kolekcijas. Svarīga nozīme šī darba izstrādē tieši par šo ezermītni šai grāmatai ir tāpēc, ka nebija iespējams iegūt Āraišu ezermītnē izdarīto izrakumu plānus un primāri analizēt tos.

⁹ APALS, JĀNIS. Āraišu ezerpils. Rīga, 2012.

1. SOCIĀLĀS TELPAS PĒTĪJUMI ARHEOLOĢIJĀ

Sociālā arheoloģija, kuras pirmsākumi meklējami 20. gs. 60. gados, kad radās tāds arheoloģijas pētniecības virziens kā procesuālā arheoloģija, mūsdienās ir kļuvusi jau par daļu no šķietami pašsaprotamas arheoloģiskās izpētes. Kā norāda Andris Šnē, tad sociālā arheoloģija ietver sevī divus virzienus, viens no tiem, kuram jāpievērš uzmanība šī darba kontekstā, ir virziens, kurā tiek aplūkota pagātnē dzīvojošo sabiedrību sociālā telpa, sociālā stratifikācija, sociālās grupas, sociālās attiecības un politiskās struktūras, vismaz tik tālu, cik tās ir iespējams noteikt.¹⁰

Telpas organizācijas izpēte postprocesuālajā arheoloģijā ir viena no postprocesuālās arheoloģijas izpētes veidiem. To iespējams piesaistīt gan konkrēti sociālajai arheoloģijai, gan tās apakšnozarēm, viena no kurām ir kognitīvā arheoloģija, kura cenšas skaidrot cilvēka attiecības ar tā apkārtējo vidi, kurā atrodas gan dažādas arhitektoniskas būves, gan lauki u.tml. Cilvēka apkārtējo telpu parasti šādā veidolā pēta caur dažādu karšu izveidi un analīzi, kurā attēlo gan apkārtējo ceļu sistēmu, gan māju novietojumu, gan svētvieta izvietojumu un to attiecību pret dažādiem kosmiskajiem ķermeņiem.

Ņemot vērā, ka kognitīvās arheoloģijas aspektā, kuras mērķis ir izveidot indivīda kognitīvo karti, kas sastāv gan no simbolikas, gan priekšmetiem, atrasti indivīda dzīvesvietā, telpas organizācija ir viens no tās svarīgākajiem aspektiem. Līdz ar telpas organizācijas analīzi ir iespējams sākt skaidrot ne tikai telpas izvietojuma aspektus, bet arī sociālos aspektus dzīvesvietā vai kapulaukā. Kā norāda Īans Hoders (*Ian Hodder*) un Kolins Renfrjū (*Colin Renfrew*), tad māja un tās apkārtējie lauki ir vieta, kurā indivīds dzīvo, līdz ar to telpas organizācija ir tā, kas norāda uz indivīda pieredzi un pasaules uzskatu.¹¹ Tādā pašā kārtā Īans Hoders un Kolins Renfrjū norāda, ka apkārtējā vide un ainava, ar to iekļaujošajiem pieminekļiem, ēkām u.tml. atspoguļo gan sabiedrības sociālās struktūras, gan piešķir jaunus priekšstatus par cilvēka vietu pasaulē un atvieglo jaunu sabiedrības sociālās kārtības rašanos.¹²

Līdz ar to konkrētām celtnēm gan mūsdienās, gan aizvēsturē cilvēki kādu konkrētu ēku mēdz raksturot kā mājas, kas vienlaicīgi var būt gan praktiskas dabas raksturojums, gan parocīgas. Tāpat arī, kā jau iepriekš norādīts, cilvēka māja atspoguļo gan personīgo pasauli, gan

¹⁰ ŠNĒ, ANDRIS. Sociālā arheoloģija: sabiedrības, varas, un identitātes problemātika materiālās kultūras pētniecībā. In: Vēstures zinātne Latvijā – 27 gadi pēc neatkarības atjaunošanas. Joprojām krustcelēs? Latvijas vēsturnieku II kongresa materiāli. Rīga, 2019., šeit 144.lpp.

¹¹ RENFREW, BAHN. *Archaeology. Theories, Methods and Practice.*, here pp. 404

¹² *Ibidem*, here pp. 405

vietu sociālajā hierarhijā, aizvēsturē, iespējams, arī kosmoloģiskajā hierarhijā, atkarībā no tā, par kurām senajām civilizācijām tiek runāts.¹³

Aplūkojot to, kam ir svarīgi pievērst uzmanību analizējot telpu no sociāla aspekta, kā pirmo, kas parasti tiek noteikts ir *axis mundi* jeb pasaules centrs konkrētai sabiedrībai. Saprotot, kas ir kādas sabiedrības pasaules centrs, ir iespējams saprast konkrētas sabiedrības robežas un, iespējams, ka pat likumus. Parasti pasaules centri tiek replicēti tempļos vai par dzīvesvietās. Daudzās pasaules sabiedrībās pasaules centrs ir minēts kā kalns – vieta, kas atrodas vistuvāk debesīm.¹⁴

Tāpat svarīgs simbols dzīvesvietu izveidē ir aplis, it īpaši saistībā ar pasaules centru. Piemēram, arheoloģiskajos izrakumos Indijā, tika atrasti daudzi ciemati, kuros stingri ievērota šī apļa struktūra māju izvietojumā. Jo augstāks cilvēka statuss šajā ciematā, jo tuvāk apļa centram viņa māja atradusies. Vēl kāda svarīga piezīme ir tāda, ka gan senajā Ķīnā, gan Romā, gan Divupē u.tml. dzīvesvietās vai tempļos no centrālās celtnes ceļi iziet uz četrām debess pusēm.¹⁵

Ja apskatām ceļu novietojumu pa debess pusēm, tad daudzās seno laiku sabiedrībās austrumi tiek uzskatīti par labvēlīgāko debess pusi un, iespējams, ka nozīmīgāko, jo no šīs debess puses no rītiem lec saule. Citās sabiedrībās par ļoti svarīgu tiek uzskatīts ziemeļu – dienvidu novietojums. Ņemot vērā, ka konkrētās aizvēstures un seno laiku sabiedrībās austrumi tiek uzskatīti par svētiem, tad rietumi tiek uzskatīti par pretējo, ja ziemeļi tiek saistīti ar augstu statusu, tad dienvidi – ar zemu.¹⁶

Taču, analizējot Austrumlatvijas teritorijas vēlā dzelzs laikmeta sabiedrību jāņem vērā, ka tā jau ir salīdzinoši augsti attīstījusies, ar saviem tirdzniecības ceļiem, simboliem un sabiedrības struktūrām, kuras var būt citādākas, nekā dažādas citas pasaules sabiedrības.

Iepriekš apskatījām to, ka telpas sociālajai organizācijai ir iespējami kosmoloģiski un reliģiski iemesli, kā izkārtot gan iekšējo, gan ārējo telpu un atspoguļot sociālās attiecības dzīvesvietu izkārtojumā attiecībā pret reliģiju. Taču ir arī otrs ceļš, kā iespējams izkārtot telpu – pēc sociāliem, ekonomiskiem un ideoloģiskiem iemesliem. Protams, ka izkārtojot apkārtējo telpu pēc šādiem iemesliem, nav iespējams iztikt arī bez konkrētiem attiecīgās kultūras simboliem. Līdz ar to, kādas vietas telpisko izkārtojumu ir iespējams “izlasīt”, kā kādas kultūras sociālo struktūru un darbības.¹⁷

¹³ PEARSON, RICHARDS. Architecture and order. Approaches to Social Space., here pp. 6

¹⁴ Ibidem, here pp. 10

¹⁵ Ibidem, here pp. 11 – 12

¹⁶ Ibidem, here pp. 13

¹⁷ HEYMAN. Analyzing Social Space: Interpreting Spatial Patterning at Archaeological Sites Using Ethnoarchaeological Data., here pp. 11 - 12

Svarīgi arī norādīt, ka kādas sabiedrības sociālo uzvedību var ietekmēt gan īstas sienas starp ēkām u.tml. cita veida fiziski ierobežojumi, gan arī iedomātas robežas, kuras eksistē sabiedrībā zināšanu līmenī. Šie abi ierobežojumi var kontrolēt gan sabiedrības piekļuvi resursiem, gan samazināt nevajadzīgu spriedzi kādas grupas starpā. Šīs sociālās organizācijas diferenciācijas iespējas var iekļaut arī dažādu simbolu izmantošanu dažādās sabiedrības grupās.¹⁸

Publiskā arhitektūra un/vai apbūve var tikt izmantota gan, lai izpildītu kādus noteiktus kultūras grupas rituālus u.tml., gan, lai stiprinātu kādas grupas pasaules uzskatus. Tāpat arī, ko gan iespējams noteikt caur etnogrāfiju, var pārliecināties par to, ka, piemēram, konkrētām sabiedrības grupām bija atļauts apmeklēt konkrētas celtnes tikai noteiktos gadalaikos u.tml.¹⁹

Taču, iespējams, ka svarīgākā lieta, ko uzsvērt, ir tā, ka apkārtējā telpa, kas tiek radīta vienas grupas ietvaros, atspoguļo gan šīs grupas sākotnējos uzskatus, gan to uzvedības maiņu, jo tas viss atspoguļojas telpiskās organizācijas izmaiņās.

Svarīgi minēt arī to, ka antropologs Džerijs Mūrs (*Jerry Moore*) ir norādījis, ka antropologs Timotijs Ingolds (*Timothy Ingold*) uzskata, ka cilvēki laika gaitā ir būvējuši ļoti dažādas ēkas. Kā arī neskatoties uz to, ka kādi ēku vai māju veidi ir pastāvējuši ļoti ilgu laiku, ir pierādījumi par to, ka šo māju un ēku formas laika gaitā piedzīvojušas vēsturiskas pārmaiņas. Papildus tam Džerijs Mūrs norāda, ka cilvēka veidota ēka vai māja ir veidota, pamatojoties uz kompromisiem.²⁰

Šķietami svarīgi ir arī minēt, kas ir šie kompromisi, kurus ir piedāvājis Džerijs Mūrs, kuri ietekmē cilvēka izvēli veidot konkrētu celtni – izmaksas, pieejamie materiāli, apkārtējās vides ierobežojumi, funkcijas, ēkas veids, sociālais statuss un simbolisms. Papildus tam viņš norāda, ka uz cilvēka māju ir jāskatās ne tikai kā uz vienkāršu celtni, kas pasargā no apkārtējās dabas ietekmes.²¹

Kā norādes par to, ka cilvēki ir speciāli savā apkārtējā telpā izvietojusi konkrētas lietas, var minēt priekšmetus un ēkas, kuri ir izvietoti ar vienmērīgām atstarpēm un novietoti rindās, pavardus un bedres, kuras tikušas veidotas kvalitatīvi. Iespējams minēta arī ēku grīdas izveidi kā norādi par cilvēka aktīvu un apzinātu darbību. Vēl viens svarīgs aspekts ir tāds, ka cilvēki uz šīm dzīvesvietām, protams, ka ir arī nogādājuši dažādus priekšmetus. Kā svarīgākā norāde, iespējams, jāmin tā, ka cilvēki dzīvesvietā ir izmantojuši pavardus ēdiena pagatavošanai un

¹⁸ Ibidem, here pp. 18

¹⁹ Ibidem, here pp. 19

²⁰ MOORE, D., JERRY. The prehistory of home. London, 2012., here pp. 7

²¹ Ibidem, here pp. 8

viņiem ir bijusi iespēja veidot dažādus rīkus, kas kalpotu gan saimnieciskiem, gan aizsardzības nolūkiem.²²

Noteikti nepieciešams pievērst uzmanību arī tam, kas Latvijas arheoloģijā ir teikts par sociālo telpu un sociālajām attiecībām, it īpaši Austrumlatvijas teritorijā. Par šo tematu Latvijas arheoloģijā izsmeloši rakstījis arheologs Andris Šnē. Kā viņš norāda, tad sociālo organizāciju un līdz ar to sociālās varas pamatā var atrast telpu. Atkarībā no tā, kāda ir šī telpa, tad ir iespējams arī kontrolēt attiecīgos cilvēkus.²³ Kā arī jāmin, ka šī telpa attiecas ne tikai uz dzīvesvietu apbūves dimensiju, par ko pamatā ir šis darbs, bet arī citām.

Kā norāda Andris Šnē, tad teoriju par sociālo telpu izstrādājuši Bills Hiljers (*Bill Hillier*) un Džuljēna Hansone (*Jullien Hanson*). Šī sociālā telpas teorija izstrādāta priekš mūsdienu arhitektūras un dizaina izpēti, taču tā tiek plaši izmantota arī arheoloģiskajos un vēstures pētījumos.²⁴

Kā norāda Bills Hiljers un Džuljēna Hansone, lai vispār veiktu sociālās telpas raksturojumu, sākotnēji ir nepieciešams veikt šos soļus:

1. Nepieciešams atrast nereducējamus objektus vai elementāras struktūras attiecīgajā telpā;
2. Attēlot šos objektus un struktūras saprotamā veidā;
3. Parādīt savstarpēju korelāciju starp šiem objektiem un struktūrām, lai izveidotu vienotu sistēmu;
4. Attēlot, kā šie objekti un struktūras var tikt salīdzināti un savienoti, lai radītu kompleksākas struktūras.²⁵

Arheologs Andris Šnē norāda arī to, ka primāri, analizējot sociālo telpu, uzmanība jāpievērš dažādām sociālajām zonām, ja tādas eksistē un neeksistē, tam, kā telpa ir tikusi labiekārtota, tas, cik daudz ēkas ir ar atrodamas teritorijā ar konkrētām funkcijām un, protams, ēku novietojumam. Pēc tam jau izmantojot dažādas citas analīzes metodes, kas ietver, piemēram, noteikt to, cik lielu daļu kādā telpā aizņem apbūve.²⁶

Arheologs norāda arī uz to, ka ir svarīgi arī analīzes gaitā ievērot to, kur atrodas kādas sociālas telpas centrs. Austrumlatvijas vēlā dzelzs laikmeta kontekstā ar centriem tiek asociēti pilskalni. Uzskats par to, ka pilskalnus dzīvojuši sabiedrības virsslāņi, kā norāda Andris Šnē, ir bijis salīdzinoši šaubīgs un to noteikti nav iespējams attiecināt uz visiem pilskalniem. Taču ir

²² Ibidem, here pp. 29

²³ ŠNĒ, ANDRIS. Sabiedrība un vara: sociālās attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās. Rīga, 2002., šeit 205.lpp.

²⁴ Ibidem, šeit 207.lpp.

²⁵ HILLIER, BILL, JULIENNE, HANSON. The Social Logic of Space. New York, 1984., here pp. 52

²⁶ ŠNĒ. Sabiedrība un vara: sociālās attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās., šeit 207.lpp.

iespējams pateikt to, ka pilskalnu izveidei bijusi gan militāra rakstura funkcijas, gan praktiska rakstura, gan simboliskas funkcijas.²⁷

Kopumā šis norāda, ka sociālās telpas pētniecība arheoloģijā ir lauks, kas ticis pētīts jau salīdzinoši ilgi un arī metode, kas tiek plaši izmantota arheoloģijā. Ar sociālās telpas izpēti ir iespējams noteikt ne tikai sociālās attiecības kādā kopienā, bet arī to izmantot kā līdzekli kādas kopienas locekļa kognitīvās kartes izveidē, tādējādi izveidojot priekšstatu par kopienas locekļa dzīvi un uzskatiem kādā konkrētā laikā.

Svarīgi arī atcerēties, ka sociālo telpu iespējams pētīt ne tikai vēsturiskos pieminekļos, bet arī mūsdienu arhitektūrā un apbūvē, bet tas nenozīmē, ka sociālā telpa attiecas tikai uz apbūvi, bet arī uz dažādiem priekšmetiem un simboliem.

Viens no svarīgākajiem soļiem, lai analizētu kādu kulturālo un etnisko cilvēku grupu, ir atrast šīs grupas centru vai centrālo vietu, rituālā un reliģiskā nozīmē to sauktu par *axis mundi*. Tas attiecas arī uz Austrumlatvijas sociālās telpas pētniecību, kur viens no šādiem centriem var tikt uzskatīts par pilskalnu.

Kā svarīgi simboli, kuriem pievērst uzmanību sociālās telpas izpētes laikā, ir apļa formācija un attēlojums sociālajā telpā. Arī debespuses un kā kādi konkrēti objekti un struktūras ir izvietotas attiecīgā formācijā. Taču, interpretējot debess pušu nozīmi, ir jābūt uzmanīgiem, jo dažādās kultūrās to nozīme ir atšķirīga. Kā arī, kā jau minēts iepriekš, šo ainu papildina ar konkrētās kopienas simboliem un to nozīmi.

Svarīgi arī atcerēties, ka sociālās telpas analīzē, attiecībā pret kādu kopienu, jāņem vērā arī sociālie un ekonomiskie iemesli, ne tikai simboliskie, kādas celtnes un celtnu grupas būvniecībā. Līdz ar to, kā jau norādīts iepriekš, tad arhitektoniskā apbūve norāda savstarpēju mijiedarbību starp kulturālajā grupā esošo simbolismu, reliģiskajiem uzskatiem, vides un ekonomiskajiem apstākļiem, sociālajām attiecībām attiecīgajā grupā.

²⁷ Ibidem, šeit 207.lpp., 212.lpp.

2. TELPAS SOCIĀLĀ ORGANIZĀCIJA PILSKALNOS

Austrumlatvijas teritorijas lielāku daļu, kā jau minēts iepriekš, apdzīvojusi baltu kultūretniskā grupa latgaļi, kuri veidojušies 6./7.gs. Par latgaļiem ir zināms salīdzinoši daudz, ņemot vērā, ka to kapulauki ir vieni no pētītākajiem Latvijas teritorijā, taču latgaļiem bijušas arī savas dzīvesvietas – pilskalni, ezermītnes, apmetnes un savrupas viensētas, kaut gan tās ir grūti lokalizēt to īpatnības dēļ.²⁸

Asotes un Jersikas pilskalni ir vieni no dažiem vislabāk pētītajiem latgaļu pilskalniem, kuros atspoguļojas klasiskās latgaļu apbūves īpatnības, it īpaši no vēlā dzelzs laikmeta. Tiek uzskatīts, ka abi šie pilskalni kādā brīdī ir bijuši savu respektīvo novadu centri. Neskatoties uz to, katrā no šo pilskalnu apbūvēm ir arī savas īpatnības.

2.1. Asotes pilskalna telpas sociālā organizācija

Asotes pilskalns atrodas Kūku pagastā, to no trīs pusēm ieskauj Dārzupīte. Pilskalns ir līdz 10 m augsts un ar 67x55 m lielu plakumu. Pilskalnā bijušas divas uzejas gan no rietumu puses, gan no austrumu puses. Elvīras Šnores veiktie izrakumi no 1949.gadam līdz 1953.gadam liecina, ka pilskalns bijis apdzīvots jau no 1.gt.pr.Kr. līdz pat 14.gs. Izrakumu laikā ir tikuši izpētīti 792 m² plakuma, kas ir aptuveni ¼ daļa.²⁹

Kā norāda Juris Urtāns, tad uz senāko apdzīvotības posmu pilskalnā attiecas četri dziļākie slāņi, savukārt ar 9.gs. apdzīvotību datējamās celtnes koncentrējas gar pilskalna vaļņiem. Ar vēlāku laika posmu apbūvēts arī pārējais pilskalna plakums.³⁰

Ja tiek runāts tieši par 9.gs., tad mājas tika celtas guļbūvē ar māla klonu vai dēļu grīdu. Tāpat arī apkurei un ēdiena vārīšanai istabas vidū vai malā mēdza būvēt kleķa krāsnis ar akmens pamatu. Ja tiek runāts par 10.gs., tad pilskalnā tika atrasta ar 10.gs. datējama dzelzs ieguves krāsns, ogļu dedzināmās bedres un kalves paliekas. Ar 11.gs. datējama jauna koku nocietinājumu sistēma ar gredzenveida aizsargvalni, kuriem apkārt bijis baļķu kameru karkass. Svarīgi piefiksēt, ka pilskalna plakuma vidū atsegta bedre, kuru klasificē kā upurbedri. Tajā atrasti dzīvnieku kauli un monētas.³¹

²⁸ VASKS (red.), ZARIŅA (red.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata., šeit 577. – 578.lpp.

²⁹ Ibidem, šeit 157.lpp.

³⁰ Ibidem

³¹ Ibidem, šeit 158.lpp.

Ja pievēršam uzmanību Asotes pilskalna plāniem no Elvīras Šnores veiktajiem izrakumiem 50.to gadu sākumā, tad iespējams diezgan labi raksturot pilskalna apdzīvotību vēlajā dzelzs laikmetā.

Sākot ar Asotes pilskalnā rakto A laukumu, kurš pietuvojas pilskalna nogāzei un iestiepjas pilskalna vidusdaļā un atrodas pilskalna rietumu pusē.³² Šajā laukumā ļoti skaidri var redzēt gan aizsargsienas izbūvi, gan kokmateriālu konstrukciju paliekas un vairākus pavardus, kā arī šķietami pelnu bedri. Jau pēc šī plāna iespējams spriest, ka aizsargsienas, kas atradušās uz vaļņa, ir bijušas vairākās rindās, kā arī iezīmējas iespējamā vieta, kur bija iespējams iziet no pilskalna plakuma.³³

Par A laukuma 1.slāni ir svarīgi pieminēt, ka jau atklājas apļveida akmeņu koncentrācija, kas varētu iezīmēt pavarda vietu, tātad mājvietu. 1.slānī gan vēl pie pilskalna nogāzes nav novērojamas koksnes paliekas.³⁴ To pašu jāmin par izrakuma laukuma B 1.slāni, kurā arī atklājas pavarda vietas, taču šeit var novērot, ka šīs vietas, kas iezīmējas, ir simetriski viena aiz otras taisnā līnijā. Iezīmējas arī vieta, kur arī bedrē šķietami glabāti pelni.³⁵ Pēc vēlākas literatūras apskata, šīs bedres, iespējams bija māju tādi kā pagrabi. Ņemot vērā izrakumu laukumu A un B novietojumu, kā arī to, ka A laukuma 1.slānī pavarda vietas, kas iezīmējās, nebija simetriskas, bet B slānī bija, iespējams, var runāt par to, ka A laukuma apdzīvotība šajā laikā bija samazinājusies un pilskalna plakuma ziemeļrietumu gals vairs nav bijis sociāli nozīmīgs latgaļiem šajā laikā. Taču, iezīmējas kāda vēl telpiski sociāli svarīga nianse – ēku un/vai pavardu lineārisms. Lineārs pavardu izvietojums, it īpaši šajā kontekstā, kad tas pavards, kurš atrodas tuvāk pilskalna centram, iespējams, ir atradies sociāli nozīmīgākā ēkā nekā tas, kurš atrodas salīdzinoši tuvu pilskalna nogāzei. Kā arī tas pavards, kurš atrodas tuvāk centram ir tuvāk vienai no pilskalna uzejām, kas ir sociāli svarīga priekšrocība.

Līdz ar A laukuma 2.slāni var ievērot vietas, kur ir koksnes paliekas. Pie pilskalna nogāzes šķietami ir izvietota ēka, uz laukuma vidusdaļu 2.slānī bija saglabājušās koksnes paliekas, taču vēl joprojām diezgan haotiski. Ir aktuāla vēl joprojām arī akmeņu koncentrācija vienā vietā, šoreiz jau ieņemot kvadrātveida formu. Svarīgi piefiksēt, ka lielākā daļa koksnes, kas bija iezīmēta plānā, stāv perpendikulāri pilskalna izvietojumam.³⁶ Izrakumu laukuma B

³² ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna plāns. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:1. 1949.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

³³ ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna pēfīto laukumu izvietojums. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:2. 1949.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

³⁴ ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna tranšēja A, 1.slānis. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:4. 1949.g. augusts (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

³⁵ ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums B, 1.slāņa plāns. Inv. Nr. 11 – 16 – 2:276. 31.VII.1952.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

³⁶ ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna tranšēja A, 2.slānis. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:5. 1949.g. septembris (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

2.slānī vairs neiezīmējas pavardu vietas, kas iezīmējās B laukuma 1.slānī. Arī pelnu vieta vairs nav tik izteikta. Tāpat kā A laukuma 2.slānī sāk iezīmēties koksnes paliekas, kas vistīcāmāk ir degušu celtnu paliekas. Šīm celtnu paliekām gan ir iespējams noteikt formu un tās iezīmējas kā taisnstūris.³⁷ Līdz ar šīs kārtas aprakstu abos izrakumu laukumos, iespējams izprast to, ka latgaļu ēkas bieži būvētas kā četrstūris, gandrīz vai pat kvadrāts. Kvadrāts simbolizē sava veida simetriju, jo tā visas malas ir vienādas, līdz ar to no vienas puses tas, iespējams, bija gan praktisks lēmums veidot ēkas, kuras viegli savietot savā starpā, gan sociāls lēmums – pilskalna plakuma forma ir ieapaļa, ēkas forma ir kvadrāts. Nebūtu pareizi teikt, ka ēka, kas izvietojusies pie pilskalna nogāzes ir saistīta ar zemu sociālo statusu, jo pilskalna nogāze ir viena no svarīgākajām vietām pilskalna aizsardzības nodrošināšanai. Taču, ja tā ir dzīvojamā ēka, tad šī cilvēka sabiedriskais statuss var būt apšaubāms, jo pilskalna nogāzes ēkas uzbrukuma laikā vistīcāmāk tiktu iznīcinātas pirmās.

A laukuma 3.slānī jau bija daudz izteiktākas liecības par dažādām celtnu vietu paliekām un pavardu paliekām. Pirmkārt, 3.slānī tuvumā pilskalna nogāzei un uz pašas pilskalna nogāzes ir novērojamas salīdzinoši mazāk vai pat tikai dažas rindas ar konstrukcijām, kas kalpotu kā aizsargsiena. Tālāk laukumā, sākot no pašas aizsargsienas malas ir novērojamas vairākas iespējamās pavardu vietas, kuras koncentrējas ievilkta laukuma apakšpusē. Pie dažiem no šiem pavardiem iespējams identificēt kokmateriālu paliekas, kuras, iespējams, būtu ēku sienas. Aptuveni iezīmētā laukuma vidū novietoti šķietami divi baļķi vai dēļi, kuri viens pret otru atrodas perpendikulāri. Tālāk uz pilskalna centru A laukumā iezīmējas vēl koksnes paliekas, to izvietojumu jāpiefiksē priekš tālākajiem slāņiem, jo, iespējams, tie veidos kādas celtnes.³⁸ Izrakumu laukumā B 3.slānī neiezīmējas tik daudz arheoloģisko liecību, cik A laukuma 3.slānī. Tajā iezīmējas pāris iespējamās pavarda vietas uz laukuma R pusi jebšu tuvāk A laukumam un uz pilskalna centra pusi. Šajā slānī veidojās arī diezgan izteikts un interesants akmeņu krāvums, kuram blakus bija paliekas no deguša koka.³⁹

Līdz ar to laukuma 3.slānis jau spilgtāk parāda to, ka Asotes pilskalnā dzīvojuši latgaļu sabiedrība, iespējams, šajā laikā nav spējusi pietiekami ātri atjaunoties un atgūties no konkrētiem notikumiem, vai nu uzbrukumiem, vai nu pilskalna nodegšanas, ņemot vērā, ka aizsargkonstrukciju skaits ir salīdzinoši mazāks. Taču, ņemot vērā, ka daudz izteiktāk iezīmējās

³⁷ ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums B, 2.slāņa plāns. Inv. Nr. 11 – 16 – 2:281. 12.VIII.1952.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

³⁸ ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums A, pilskalna plakuma 3.slānis. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:6. 1950.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

³⁹ ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums B, 3.slānis. Inv. Nr. 11 – 16 – 2:283. 29.VIII.1952.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

atrasto celtnu vietas, iespējams runāt par to, ka šajā sabiedrībā primārā celtnē bija dzīvesvieta un tikai pēc tam sekoja aizsardzības konstrukcijas.

A laukuma 4.slānī vairs nav novērojami iepriekšējā slānī novērotās pavardu vietas, taču daudz izteiktāk ir novērojamas koksnes paliekas, kuras veido celtnes ar diezgan skaidrām formām. Šīs pārsvarā ir novērojamas A laukuma austrumu daļā, kura atrodas vistuvāk pilskalna centram. Pirmkārt, ēkas, kas izvietojas, pārsvarā veido taisnstūra vai gandrīz kvadrāta formas un ir iespējams, ka tās ir savā starpā savienotas. Skaidri ir nosakāms, ka starp ēkām ir ceļi vai takas aptuveni vienādā platumā abās pusēs. Tajā pašā laikā šie ceļi atrodas perpendikulāri pilskalna nogāzei pret kuru tie situēti. Ēku galos ir šķietami nedaudz plašāks ceļš, kurš ir novietots paralēli pilskalna malai. Koksnes paliekas šajā slānī novērojamas arī tuvāk pie pilskalna nogāzes un šīs koksnes paliekas ir pārsvarā paralēlas nogāzei, ar dažiem izņēmumiem, kur koksnes paliekas ir bijušas perpendikulāri.⁴⁰ Izrakumu laukuma B 4.slānī nebija daudz arheoloģisko pierādījumu par degušiem kokiem, taču ir pierādījumi par to, ka šajā slānī atklājas dzelzs kausējamās krāsnis. Šajā slānī atklājas arī iespējamā smēde.⁴¹

Ņemot vērā, ka šajā laukumā, kura apbūve notikusi agrāk nekā 3.kārtas, un ir iespējams daudz labāk izdalīt celtnes, kuras pietuvojas pilskalna plakuma centram, var runāt par sava veida sociālo stratifikāciju – jo tuvāk tava dzīvesvieta atradās pilskalna centram, jo daudz svarīgāk to bija pēc iespējas ātrāk atjaunot. Šajā slānī atklājas arī ceļu vai eju paliekas, ņemot vērā, ka tās ir vienāda platuma, šīs visticamāk, ka nebija svarīgākās nozīmes ejas pilskalnā, ņemot vērā arī to, ka tās ir vērstas vienas pilskalna uzejas virzienā, taču arheoloģisko pierādījumu, ka tās sniedzas līdz pat uzejai nav. Ņemot vērā, ka šajā kārtā atklājas arī iespējamā smēde un pieņemot, ka tiek atjaunotas pilskalna plakuma centram tuvākās celtnes jebšu tās, kurām ir lielāka sociālā nozīme, šajā pilskalnā arī amatnieku darba vietām ir bijusi augsta nozīme.

Sīkāk būtu jāpievērš uzmanība A laukuma 4.slāņa austrumu galam, kas ir situēts pie pilskalna nogāzes. Jau iepriekš bija novērots, ka pie nogāzes ir manāmi dažādas degušas koksnes paliekas, kuras veido aizsargmehānismus. Starp šīm aizsargkonstrukcijām manāmi veidojas vieta, kas veido atvērtu ceļu uz pilskalnu. Ļoti iespējams, ka šī ir bijusi viena no minētajām 2 uzejām pilskalnā. Pie šīs te izejas izskatās, ka arī ir saglabājusies ēka.⁴² Par koka aizsargkonstrukciju plāniem ir iespējams teikt, ka šīs konstrukcijas nav veidotas vienlīdzīgi pa

⁴⁰ ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums A, plakuma 4.slānis. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:8. 1950.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁴¹ ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums B, 4.slānis. Inv. Nr. 11 – 16 – 2:287. X.1952.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁴² ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums A, plakuma 4.slāņa austrumu gals. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:9. 1950.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

pilskalna nogāzi. Pārsvārā šīs konstrukcijas ir veidotas rindās, vietām veidojot spēcīgākus nocietinājumus, vietām ne tik spēcīgus. Izpētot šīs nocietinājumu paliekas, ieraksta prakse bija ik pa brīdim ievietot kādu perpendikulāri rindām novietotu aizsargkonstrukciju.⁴³ Asotes pilskalnā bijusi arī no kokmateriāliem veidota aizsargceltne, kurā telpas ir atradušās viena pie otras, gandrīz kvadrātveida formā, ar daudzām blakus istabām.⁴⁴

Pēc pilskalna aizsardzības konstrukciju apbūves ir iespējams secināt, ka pilskalnā dzīvojošie latgaļi šajā laikā jau salīdzinoši labi pārzinājuši to, pie kurām pilskalna nogāzēm nepieciešama spēcīgāka aizsardzības konstrukciju apbūve un pie kurām nē. Taču, tiek ievērots princips, ka konstrukcijas pie nogāzes tiek veidotas rindās, ik pa brīdim ievietojot kādu rindai perpendikulāru koku, tādā veidā pastiprinot aizsardzības pakāpi.

5., 6. un 7.slāņa plānos būtiskas izmaiņas nav skatāmas. Pretēji tam, izrakumu laukuma B 5.slānī ļoti skaidri iezīmējas tas, ka laukuma austrumu un dienvidaustrumu pusē iezīmējas koka konstrukcijas, kuras var noteikt pēc degušajiem kokiem. Taču laukuma vidū skaidri iezīmējas jau iepriekš minētas bedres ar iespējamiem pelniem. B laukuma austrumu pusē, vistālāk no pilskalna centra un pietuvojoties pilskalna nogāzei, iezīmējas koka celtne. Uz pilskalna centra pusi laukumā iezīmējas stabu vietas un pavardu paliekas.⁴⁵ B laukuma 6.slānī izteikti iezīmējas degušas koksnes paliekas un parādās aizvien vairāk vidēja izmēra akmeņu.⁴⁶ Šajā slānī novērotās celtnu paliekas ir gandrīz kvadrāta formā ar akmeņu klāstu to vidū un skaidrām izejām no tām. Šīs celtnes atrodas ļoti tuvu pilskalna nogāzei, līdzīgi kā pilskalna otrā pusē. Šajā laukumā gan nav ievērojama speciāla noeja no pilskalna, taču ir līdzīgas kamerveidīgas celtnes kā pilskalna otrā pusē.⁴⁷

Ņemot vērā, ka līdz šim izrakumu plānos ir iezīmējies tas, ka uz pilskalna centra pusi tika būvētas salīdzinoši neliels ēku daudzums, tas, iespējams, norāda uz to, ka pilskalna centrā atradies kāds brīvs laukums vai kas tamlīdzīgs, kur apbūve bijusi ļoti ierobežota. Iespējams, ka šis laukums tad arī ir bijis jau iepriekš minētais pilskalnā dzīvojošo *axis mundi*, gan reliģiskā nozīmē, gan saimnieciskā, jo šādos laukumos varēja notikt dažādi tirdzniecības darījumi, maiņas darījumi, kā arī pietiktu vietas visai pilskalna saimei sanākt kopā.

⁴³ ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums A, koku aizsargkonstrukciju paliekas valnī. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:51. 1950.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁴⁴ ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna koku aizsargceltnes perspektīve. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:55. 1951.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁴⁵ ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums B, 5.slānis. Inv. Nr. 11 – 16 – 2:304. VII.1953.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁴⁶ ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums B, 6.slāņa plāns. Inv. Nr. 11 – 16 – 2:317. VII.1953.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁴⁷ ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums Bd, kamerveidīgas celtnes paliekas pilskalna A malā. Inv. Nr. 11 – 16 – 2:391. IX.1953.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

A laukuma 8.slānī skaidrāk iezīmējas pilskalna nocietinājumi un daudzas stabu vietas pa visu izrakumu laukumu. Izrakumu centra aplī iezīmējas paliels pelēks aplis, kuram simetriski abās pusēs iezīmējas 2 stabu vietas. Šis pelēkais aplis ar stabu vietām abās pusēs atrodas arī pie ēkas vietas, tas sanāktu tieši ārpus kādas ēkas sienai.⁴⁸ Diemžēl par šīm divām stabu vietām un pelēko apli spekulēt tālāk ir diezgan sarežģīti.

Kā norāda Elvīra Šnore, tad nereti celtnes vai nu nav saglabājušās vispār vai saglabājušās ļoti slikti, celtnu vietas varēja noteikt pēc tā, kur atradušās krāsni un pavardi. Līdz ar to celtnu daudzumu nav bijis iespējams noteikt, jo, kā norāda Elvīra Šnore, daudzas no celtnēm atradušās ārpus izrakumu laukuma. Taču izrakumi ir devuši nozīmīgas liecības par pilskalna dzīvesvietām – ēku vietas, amatnieku ēkas, aizsargkonstrukciju novietojumi un izmaiņas pilskalna plakuma apbūvē laika gaitā.⁴⁹

9. – 13. gs. pilskalna apbūves celtniecībai ir raksturīgi vienādi principi, neskatoties uz to, ka tika veikti nozīmīgi apbūves izmaiņu darbi. Celtnēs, kas būvētas kā guļbūves, tajās ieskaitot dzīvojamās un saimniecības ēkas, stūri ir bijuši vienādi savienoti. Nelielā daudzumā atrastas arī stabu vietas, kas norāda uz stateniskām nojumēm un žogiem. Nelielā daudzumā atrastas arī kaltas naglas, kas norāda uz to, ka pārsvarā tās apbūvē izmantotas netika.⁵⁰ Līdz ar to latgaļiem, kuri apdzīvojuši Asotes pilskalnu no vienas puses ir bijis kāds sabiedrības vienojošs vienlīdzības faktors, vismaz sākotnēji, ko vēlāk ir bijis iespējams uzlabot vai pievienot, lai izceltu savu individuālo statusu caur savas dzīvojamās ēkas apbūvi.

Elvīra Šnore norāda, ka periodā no 10. – 13.gs. Asotes pilskalna apbūve nodegusi vismaz astoņas reizes. Katru reizi veidojot jaunu apbūvi iepriekšējais slānis ar ēkām tika nolīdzināts, taču netika virs tām veidots nozīmīgs uzbērums, un uz tā tika būvētas jaunas ēkas. Bieži jaunās celtnes tika celtas tieši virs iepriekšējām, saglabājot gan iepriekšējos izmērus, gan nemainot pavarda vietu. Šajās celtnēs bijušas arī bedres, kas kalpojušas kā pagraba vietas. Ēku vietas nereti iezīmējušas arī palikušās liecības par klona grīdu. Elvīras Šnores izrakumu laikā tikušas atrastas tikai četras dzīvojamās ēkas, kurām ir bijis iespējams noteikt izmērus. Viena no tām bijusi 4,5x4,4 m, otra – 5x6 m, trešā – 3,5x4 m, ceturtā – 5x4 m, kā arī tornis, kura izmēri bija 4x4 m. Kā nosaka Elvīra Šnore, tad līdzīgi izmēri bijuši arī Jersikas pilskalna dzīvojamajām ēkām.⁵¹ Visas atrastās dzīvojamās ēkas bijušas vientelpu ar pavardu ēkas centrā vai stūrī. Dzīvojamajām ēkām bija priekštelpa vai nojume līdz 1 m platumam.⁵²

⁴⁸ ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums A, plakuma 8.slānis. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:12. 1950.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁴⁹ SCHNORE. Asotskoe gorodishche., šeit 55.lpp.

⁵⁰ Ibidem

⁵¹ Ibidem, šeit 57.lpp.

⁵² Ibidem, šeit 62.lpp.

Ņemot vērā to, ka jaunās ēkas tika celtas tieši virs iepriekšējām, tas norāda uz jau ilgu laiku iedibinātu un pastāvošu hierarhiju pilskalnā dzīvojošo latgaļu sabiedrībā. Tas arī norāda uz to, ka gadsimtu gaitā, vismaz no 9. līdz 12.gs., latgaļu telpiskās domāšanas pamati attiecībā uz sociālajām struktūrām saglabājušies vai nu vienādi, vai vismaz ļoti līdzīgi. Tas arī norāda uz to, ka vietai, kur mājā atradās pavards, bija gan praktiskas dabas nozīme – gadu gaitā cilvēki bija pieraduši un iemācījušies vienu veidu, kā darīt lietas -, gan tradīcijas nozīme, kad gluži kā mantojumā dota kāda konkrēta ēkas vieta ar savu vēsturi un sociālo statusu. Arī ēkas, kurām izdevies noteikt izmērus, nav salīdzinoši lielas un tās veido vai nu kvadrātu vai taisnstūra formu.

Ēku ieeju varēja noteikt attiecībā pret centrālo laukumu, kas atradies pilskalnā. Pilskalna ēku jumtu būvniecībā izmantoti salmi, secinot pēc atrastā arheoloģiskā materiāla.⁵³ Ņemot vērā, ka ēku ieeja bijusi pret pilskalna plakuma centrālo vietu, ir iespējams pastiprināt pilskalna plakuma centra nozīmi.

Asotes pilskalnā atrastas liecības par to, ka tajā atradušās vismaz 73 krāsnis, Elvīra Šnore norāda, ka tas liecina arī par ēku skaitu. Krāšņu saglabāšanās pakāpe bijusi ļoti zema. Elvīra Šnore norāda, ka krāsnīm ir bijuši trīs veidi: tādas, kuras domātas apsildei un ēdiena pagatavošanai, tādas, kuras domātas amatniecībai, tādas, kuras domātas, gan apsildei, gan ēdiena gatavošanai, gan amatniecībai. Visbiežāk krāsnis bijušas apaļas vai ovālas un domātas ēdiena pagatavošanai.⁵⁴ Pirmkārt, tas liecina par salīdzinoši blīvu apdzīvotību vēlajā dzelzs laikmetā. Otrkārt, tas liecina arī par to, ka lielākā daļa no pilskalna ir tikusi izmantota dzīvošanas vajadzībām, taču tas arī uzreiz piešķir svarīgu nozīmi amatniecībai un amatniekiem šajā pilskalnā.

Līdz ar to Asotes pilskalnā laika gaitā no 9. līdz 12.gs. apdzīvotība bijusi diezgan dažāda – bijuši laiki, kad pilskalns apdzīvots blīvāk, bijuši laiki, kad pilskalns ir bijis apdzīvots brīvāk. Taču pilskalns apdzīvots līdz pat vēlā dzelzs laikmeta beigām, to skaidri norāda jau izrakumu laukuma pirmajos slāņos atrastie pavardi. Pilskalna apbūves samazināšanās norāda arī uz to, ka pilskalna nozīme laika gaitā samazinājusies un, iespējams, ar papildus izrakumu materiāliem būtu iespējams secināt, kuras vietas pilskalnā sāka zaudēt nozīmi pirmās.

Asotes pilskalna apbūvē ir atklājies tas, ka ir bijušas celtnes, kuras ir ievērojušas lineāru izvietojumu, kaut gan lielākajā daļā atrastās celtnes nav iespējams savietot kādā konkrētā loģiskā izvietojumā. Tika novērots arī tas, ka ir ēkas, kuras var raksturot kā dzīvojamās ēkas, kuras tikušas celtas tuvu pilskalna nogāzei un aizsargkonstrukcijām. Tas pamatā var nozīmēt divas lietas – šajās ēkās dzīvoja grupas locekļi, kuru loma bija aizsargāt pilskalnu uzbrukuma laikā vai šiem cilvēkiem bija zemāka sociālā loma sabiedrībā, kas dzīvojusi pilskalnā.

⁵³ Ibidem, šeit 61.lpp.

⁵⁴ Ibidem, šeit 64.lpp.

Ja pievēršam uzmanību celtņu izbūves formai, tad pārsvarā tās ir bijušas kvadrāta vai taisnstūra formas. Šīs formas visticamāk, ka saistītas ar novietojuma priekšrocībām. Ir iespējams arī novērot korelāciju starp to, ka pilskalna plakuma forma ir apļveida un ēkas, kas tajā celtas ir bijušas kvadrātveida, kam varētu piešķirt simbolisku korelāciju.

Protams, ka pilskalnam ir bijušas arī aizsargbūves un dažādas konstrukcijas, kas nodrošina pilskalna aizsardzību. Šīs aizsargkonstrukcijas tikušas konstanti mainītas pēc uzbrukumiem un pilskalna plakuma celtņu nodegšanu. Ņemot vērā, ka šajā pilskalnā aizsargbūves tikušas bieži atjaunotas un iezīmējas diezgan skaidri, iespējams, ka Asotes pilskalnā dzīvojošie latgaļi spējuši ātri pielāgoties un apzināt nodarītos postījumus pilskalna aizsardzības būvēm. Tas norādītu arī to, ka latgaļiem šajā pilskalnā bijuši pietiekami un labi pieejami brīvie materiāli, lai spētu ātri atjaunot konstrukcijas.

Atkārtoti pieminot arī aizsargkonstrukcijas, var minēt to, ka tās ir izvietotas rindās un, kā jau minēts iepriekš, šādas darbības norāda uz apzinātu un loģisku cilvēka darbību, kas atkārtoti liecina par to, ka izveidotajai arhitektoniskajai telpai ir savs sociālās organizācijas mērķis.

Pamatojoties uz ēku atjaunošanas ātrumu un to, kuras ēkas ir tikušas atjaunotas pirmās, iespējams noteikt, ka ir bijuši sabiedrības locekļi, kuriem grupā ir bijusi svarīgāka loma nekā citiem. Šeit tie varēja būt sabiedrības locekļi, kuri ir dzīvojuši tuvāk pilskalna centram, taču nav nekādu liecību par to, ka pilskalnā dzīvojošajai latgaļu grupai ir bijis viens līderis jebšu stingra lineāra hierarhija. Ņemot vērā arī celtnes, kas ir saglabājušās, svarīga loma šajā pilskalnā varētu būt bijusi amatniekiem.

Runāt par to, vai Asotes pilskalna latgaļu sabiedrība ir bijusi egalitāra, kā mēs to saprotam *per se*, iespējams, ka nebūtu korekti, taču sociālās lomas, kas tikušas sadalītas, ir bijušas svarīgas pilskalna funkcionēšanai, kā konkrētas sabiedrības centram.

Svarīgi arī aplūkot to, ka Asotes pilskalnā nav bijis noteikts viens centrālais ceļš, kas, piemēram, iet pāri visam pilskalnam vai kurš ved uz pilskalna centru. Iespējams, ka šeit nepieciešami vēl papildus arheoloģiskie izrakumi, taču pēc tā, kas ir izpētīts, iespējams noteikt, ka ejas un/vai ceļi ir bijuši biežāk izvietoti, bet šaurāki. Skatoties uz to, ka šāda situācija ir cauri visiem vēlajam dzelzs laikmetam atbildīgajiem slāņiem, iespējams, ka šai sabiedrībai šāds izvietojums bija daudz ērtāks. Ņemot arī vērā to, ka pilskalnam ir bijušas divas uzejas.

Pilskalnā ir ievērojams arī centrālais laukums, kas neapšaubāmi ir svarīga šīs dzīvesvietas sastāvdaļa. Tas vēl papildus palīdz iezīmēt sociālās attiecības gan starp pilskalnā dzīvojošajiem locekļiem, gan arī norāda uz iespējamajām sociālajām praksēm starp šajā pilskalnā dzīvojošajiem latgaļiem un citu kopienu locekļiem, kuri, piemēram, ieradušies pilskalnā, lai tirgotos.

2.2. Jersikas pilskalna telpas sociālā organizācija

Jersikas pilskalns, kā norāda Antonija Vilcāne, ir bijusi viena no lielākajām nocietinātajām dzīvesvietām Latvijā, kura atrodas Daugavas krastā pie Pilskalnu mājām. Tas ierīkots 16 – 18 m augstā zemes pacēlumā starp divu strautu gravām. Kā ietekmīgs centrs tas kalpojis no 12./13.gs. mijas. Šo pilskalnu visvairāk apdzīvojuši latgaļi.⁵⁵

Saglabājušies Jersikas pilskalna plāni ir no izrakumiem, kurus vadīja Antonija Vilcāne un Ēvalds Mugurēvičs, kopumā pilskalnā iezīmējot un izpētot 4 izrakumu laukumus ar vienu laukuma paplašinājumu. Pirms tam par izrakumu darbiem, ko veicis Francis Balodis, ir iespējams lasīt viņa apcerējumā “Jersika un tai 1939.gadā veiktie izrakumi”, taču izrakumu plāni saglabājušies tikai šajā darbā.

Franča Baloža izrakumi notika 1939.gadā no 1.jūlija līdz 16.septembrim, viņa rakstītajā apcerējumā izrakumiem Jersikas pilskalnā arī ievietots izrakumu laukuma plāns. Viens izrakumu laukums šķērsoja visu pilskalnu no dienvidrietumiem uz ziemeļaustrumiem (tranšeja A), tam ir ievērojams viens paplašinājums. Pilskalnā iezīmēti vēl divi izrakumu laukumi, viens no tiem atradās uz dienvidu pusi pilskalna plakumā un otrs gandrīz pilskalna plakuma centrā.⁵⁶

Franča Baloža izrakumos izdevās konstatēt 10 izrakumu slāņus, kuri, kā Francis Balodis lēš, uzslāņojās no 10.gs. līdz 13.gs. vidum. Visos trīs izrakumu laukumos tika atklātas vairākas celtnu paliekas un pilskalna plakumā uz nogāzes pusi tika atklātas nocietinājumu paliekas, kuras, visticamāk, ka saglabājušās visapkārt pilskalnam.⁵⁷

Kā min Francis Balodis, tad Jersikas pilskalns, iespējams, bija viens no pilskalniem, kas kalpoja aizsardzības nolūkiem Daugavā. Tajā pašā laikā Francis Balodis norāda, ka Jersika bija apkārtnes centrālā vieta. Aizsardzības nocietinājumi veidoti no guļkoku konstrukcijām.⁵⁸

Kā norāda Francis Balodis, tad, salīdzinājumā ar Dignājas pilskalna izrakumiem, kurus tajā pašā laikā veica Elvīra Šnore, Jersikas pilskalnā tika konstatētas lielākas celtnes, greznāki rotājumi, vairāk kristietības simbolu, vairāk amatnieku darbnīcas u.tml. Taču tika atrasti mazāk zemkopības darbarīku.⁵⁹ Šis skaidri norāda uz to, kā telpa strukturē sociālo lomu starp diviem dažādiem pilskalniem. Tā kā Jersikas pilskalns ir lielāks un tajā ir vairāk aizsargkonstrukciju, tas ticis izmantots pārsvarā amatniekiem un tirgotājiem. Šis norāda arī uz to, ka Jersikas pilskalnā varēja dzīvot cilvēki, kuriem bija augstāks sociālais statuss un kuru amats bija pieprasītāks nekā Dignājas pilskalna iemītniekiem. Taču, tajā pašā laikā tas arī

⁵⁵ VASKS (red.), ZARIŅA (red.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata., šeit 170.lpp.

⁵⁶ BALODIS. Jersika un tai 1939.gadā izdarītie izrakumi., šeit 29.lpp.

⁵⁷ Ibidem, šeit 31.lpp., 33.lpp.

⁵⁸ Ibidem, šeit 25.lpp., 31.lpp., 33.lpp.

⁵⁹ Ibidem, šeit 33.lpp.

norāda to, ka Jersikas pilskalna latgaļi bija salīdzinoši komunikabli un spējīgi sevi prezentēt kā novada centrs.

Apskatot A laukuma izrakumu slāņus, kopš 10.gs. pakāpeniski tika aizvien vairāk nocietināta un paaugstināta pilskalna dienvidrietumu puse. Šī puse ir arī tā pilskalna puse, kas ir vistuvāk Daugavai. Tā paša laukuma 9.slānī tika noteikts, ka ziemeļaustrumu pusē tika iedzīti speciāli pāļi, kuriem bija paredzēts saturēt speciālu iežogu. Kā arī tika atrastas iespējamās celtnes vietas paliekas, to pierāda atrastie akmeņu krāvumi un degušu koku gabali. Šī celtne bijusi 5x4 m liela. Interesanti, ka šajā slānī atrasts arī kuršu 11. – 12.gs. zobena maksts uzgalis, taču Francis Balodis šo slāni pilskalnā vēl attiecina uz 11.gs. Kā arī šajā laika posmā vēl ietilpst izrakumu laukuma A 8.slānis.⁶⁰

8.slānī ir novērojami mērogā lieli pilskalna atjaunošanas un paplašināšanas darbi, gan pašam plakumam, gan aizsarkonstrucijām. Kā norāda Fricis Balodis, tad daļu no nocietinājumiem izrakumu laukumā bija iznīcinājusi I. pasaules kara tranšeja, taču palikušās daļas no celtnēm norādīja uz to, ka pie nocietinājumiem atradusies 3x2 m vai garāka ozolkoka baļķiem segta guļkoku konstrukcijas telpu rinda. Blakus šiem nocietinājumiem esot pieslējusies vēl viena celtne, kuras platums bija 2,8 m. Šī celtne tikusi sadalīta 4,2 m garās telpās, vienā no šīm telpām konstatētas postītas krāsns paliekas. Ziemeļaustrumu pusē 8.slānī konstatētas pavarda vietas vaļņa iekšpusē, taču šie pierādījumi bija nepietiekami, lai norādītu, vai un kāda celtne vai celtnes tur atradušās.⁶¹ Ņemot vērā, ka ēka, kas atradusies pie nocietinājumiem, tikusi veidota no ozolkoka baļķiem, tas arī simbolizē to, ka šajā pilskalnā dzīvojuši salīdzinoši bagāti latgaļi, jo parasti ēkas taisīja no priedes.

Svarīgs punkts, ko piefiksēt ir tas, ka 8.slānī A laukumā ceļa pazīmes, kas savienoja pilskalna vārtus ar tā laukumu, kur, vēlākos slāņos, konstatējamas lielākas celtnes, kurās atrasts bagātīgas senlietu paliekas. Diemžēl, kā norāda Francis Balodis, izrakumu laukuma A ietvaros 8.slānī ir nodeguši visi nocietinājumi.⁶² Ņemot vērā, ka pilskalnā tika izveidots ceļš un tas ir vedis no pilskalna vārtu ieejas līdz pilskalna centram, kur atradies laukums, tad šis ceļš neapšaubāmi bija parocīgs ātrai pilskalna šķērsošanai. Tas arī nozīmē, ka pilskalna iedzīvotājiem bijis svarīgi, ka pilskalna centrs ir viegli pieejams.

Laukuma A 7.slānī atklājās tas, ka atkal tikuši paplašināti un tuvāk Daugavai pievirzīti nocietinājumi. Kā arī paplašināts pats izrakumu plakums. Taču šis slānis arī ir bijis postīts saistībā ar I.pasaules karā izrakto tranšeju un Daugavas pavasara plūdiem. Tajā bija saglabājusies 6x3,7 m lielas celtnes paliekas, kurā bijusi plaša krāsns, ieeja no ziemeļaustrumu

⁶⁰ Ibidem, šeit 42.lpp.

⁶¹ Ibidem, šeit 41. – 45.lpp.

⁶² Ibidem, šeit 47.lpp.

stūra, celtnes ieeja veidota no akmeņiem, taču grīda no māla klona. Blakus šai celtni atradusies vēl viena, taču tās postījumu pakāpes dēļ, nekas vairāk par to nav nosakāms. 6.slānis bijis ļoti līdzīgs 7. un 8.slānim.⁶³

Kā norāda Francis Balodis, tad 5. un 4.slānis attiecināms uz 12.gs. pēc senlietu datējuma. Tāpat kā iepriekšējos slāņos, arī 5. un 4.slānis norāda uz tirdzniecības sakariem ar citām zemēm. 5.slānī arī atrastas celtnes paliekas, taču šoreiz no lielākas celtnes. Tās izmēri bijuši 7,5x3,5 m un tajā bijis māla klons, pavards un atsevišķs nodalījums celtnes austrumu galā. Šis atsevišķais nodalījums atrodas virs celtnes iepriekšējos slāņos A laukuma dienvidrietumu galā. Šī nodalījuma ieeja bijusi vērsta pret pilskalna plakuma vidu. Uz rietumiem no šīs celtnes iespējams noteikt vēl pāris mazāku un ievērojami postītu celtnu paliekas. 5.slāņa nocietinājumu konstrukcijas bijušas ļoti līdzīgas 8.slāņa konstrukcijām.⁶⁴ Salīdzinoši interesanti novērot, ka, jo jaunāks izrakumu slānis, jo lielākas paliekas, kuru liecības tiek atrastas izrakumu laukumā. Ēku pakāpeniskais izmēru pieaugums arī jau pamazām norāda uz sabiedrības maiņas modeli Jersikas pilskalnā, ņemot vērā, ka pārējās ēkas vēl joprojām tiek celtas iepriekšējos izmēros. Tas norāda uz to, ka pilskalnā aizvien izteiktāka parādās iespēja, ka vadību pār sabiedrību pārņēmis viens cilvēks un šī cilvēka māja visticamāk, ka bija vislielākā.

Uz tranšejas vidusdaļu 5.slānī nosakāms ceļš no pilskalna vārtiem uz vietu, kur iespējams bijusi kāda celtnu grupa. Tika atrasta viena no celtnēm, kurai saglabājusies ozolkoka grīda, izmēros 4x2 m. I.pasaules kara ierakumu un Daugavas noskalojumu dēļ nebija iespējams noteikt celtnes izmērus.⁶⁵

4.slānī C laukumā tika atklāta celtnē ar izmēriem 6x7 m un tai bijis sarežģīts plāns – divas krāsni, kuras atradusies viena pret otru atsevišķos nodalījumos, divas pavarda vietas ārpus nodalījumiem, māla klonu un iespējamās koka grīdas paliekas. Francis Balodis spekulē, ka šajā vietā atradusies kāda darbnīca. 4.slānī A laukuma dienvidrietumos atklātas mazākas celtnes, Francis Balodis norāda, ka, iespējams, ar laiku šī pilskalna daļa zaudējusi savu nozīmīgumu. Lielākā no trim celtnēm šajā vietā bijusi 3,5x5 m ar krāsni. Otrā laukuma galā saglabājies akmeņu krāvums, kas noteikta kā krāsns. Blakus tam saglabājušās 3 m diametrā lielas slieteņa paliekas. Slietenī atrasti degušu kāršu paliekas, pavarda vieta ar dzīvnieku atliekām.⁶⁶

Pēc šī slāņa atradumiem iespējams spriest, ka līdz ar apbūves sarežģītības pakāpes pieaugumu ir pieaugusi arī sociālā diversifikācija starp pilskalnā dzīvojošajiem iedzīvotājiem. Ņemot vērā, ka šis ir 4.slānis un 3.slānis, kā tiek minēts tālāk, atbilst 13.gs., šis ir pēdējais slānis, kas atbilst 12.gs. Ņemot vērā, ka 12.gs. pilskalna puse, kura atrodas vistuvāk Daugavas

⁶³ Ibidem, šeit 47. – 48.lpp.

⁶⁴ Ibidem, šeit 48. – 50.lpp.

⁶⁵ Ibidem, šeit 51. – 52.lpp.

⁶⁶ Ibidem, šeit 53. – 54.lpp.

ūdensceļam ir zaudējusi savu nozīmi, līdz ar to visticamāk, ka arī sabiedrība, kas apdzīvojuši pilskalnu, ir sākusi to palēnām pamest. Interesanti gan, ka pirmās tiek pamestas celtnes, kuras atrodas vistuvāk tirdzniecības ceļam. Svarīgi arī pieminēt, ka tika atrastas slieteņa paliekas, kas, iespējams, liecina, ka pilskalnā ir bijusi kāda konkrēta sabiedrības grupa, kura pilskalnā nav uzturējusies ilglaicīgi. Tas arī savā ziņā norāda arī uz to, ka pilskalnā dzīvojušie latgaļi vismaz kaut kādā mērā bijuši atvērti uzņemt ceļotājus.

Francis Balodis norāda, ka viņa izrakumu laikā 3.slānis jau atbilst 13.gs. sākumam, tās apraksts atbilst tam, kas minēts “Livonijas Indriķa hronikā”. Ņemot vērā, ka tālākie slāņi ir ārpus laika posma, kas tiek apskatīts darbā, tāpēc tālākos slāņus neapskatīsim. Jānorāda arī tas, ka vēl 4.slānī nav nekādu pierādījumu par lepnu pils vietu pilskalnā, tās vietā ir atrasta celtnes, kas, iespējams, bijusi smēde ieroču darināšanai.⁶⁷ Ņemot vērā šos faktus, tad, iespējams, līdz 13.gs. sabiedrības organizācijai nav bijusi stingra hierarhija vai viens konkrēts līderis. Tas, iespējams, ir ļoti saistīts ar izmaiņām Baltijā sākot ar 12.gs. beigām un 13.gs., kad Latvijas teritorijā sākas kristianizācija. Savā ziņā tas arī nozīmē to, ka iepriekš Jersikas pilskalna latgaļiem nav bijusi tik svarīgi, ka sabiedrību organizē, kāds līderis. Tas arī norāda to, ka daudz svarīgāk ir bijis visu pilskalna iedzīvotāju izvietojums atkarībā no, piemēram, uzbrukumiem vai pilskalna degšanām. Kā arī to, ka amatniekiem ir bijusi nozīmīga loma pilskalna attīstībā. Iespējams, ka tikai vēlāk svarīgāka loma tikusi piešķirta kareivjiem.

Antonijas Vilcānes un Ēvalda Mugurēviča Jersikas pilskalna izrakumos visi izrakumu laukumi situēti pilskalna ziemeļrietumu un ziemeļu daļā. Izrakumu laukumi pārsvarā iezīmēti kā kvadrāti un I., III., un IV. laukumi iezīmēti viens aiz otra taisnā līnijā, pietuvināti pilskalna nogāzei.⁶⁸

Jersikas pilskalna I. laukuma 1.kārtas plānā ir iespējams saskatīt dažas vietas, kur ir koksnes paliekas, kas iestiepjas nedaudz dziļāk pilskalnā. Uz pilskalna nogāzes pusi iezīmes gandrīz kvadrāta formas gaišāks laukums, kas norāda par to, ka, iespējams, šajā vietā ir bijusi kaut kāda veida apbūve. Šķietami ir novērojamas arī 2 ejas – viena no šīm joslām iziet no šī kvadrātveida laukuma, otra, no iespējamās celtnes dienvidaustrumu stūra.⁶⁹ Diemžēl II. laukuma 1.kārtā nav manāms nekas ievērības cienīgs, izņemot divi saglabājušies koksnes gabali un gaišs laukums ar pāris akmeņiem, kas varētu norādīt uz kādu dzelzs krāsni.⁷⁰ Pirmkārt, svarīgi minēt, ka eja, kas iziet no celtnes dienvidaustrumu stūra ir vērsta virzienā uz pilskalna

⁶⁷ Ibidem, šeit 56.lpp.

⁶⁸ VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna plāns. Inv. Nr. Pl.: 300 – 2 – 1 (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁶⁹ VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I. laukums 1.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 2 – 12, VII.1990. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁷⁰ VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna II. laukums 1.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 28, XII.1990. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

centru. Otrkārt, ir salīdzinoši netipiski atrast jau izrakumu pirmajā kārtā saglabājušos ceļa vai ejas liecības. Taču, visticamāk, ka šai ēkai ir bijusi kāda sociāli svarīga nozīme, ņemot vērā, ka tā tiek vērsta pret Jersikas pilskalna centru.

Jau tā paša laukuma 2.kārtā vēl skaidrāk atklājas šī iespējamā apbūves vieta. Ir iespējams novērot akmeņu koncentrāciju tuvinoties pilskalna nogāzei, kur atrodas laukums Ia.⁷¹ II. laukuma plānā arī atklājas gaišāka vieta, kurai ir taisnstūra forma ar ceļu, kas ved šķietami no tās. Šeit saglabājušies jau izteiktāki divu koku fragmenti un, iespējams, pavarda vai krāsns vieta. Blakus šim laukumam skaidri iezīmējas vismaz divas krāsns vietas.⁷² Šis liek domāt par to, ka Jersikas pilskalnā ceļu sistēma ir bijusi salīdzinoši svarīga, it īpaši attiecībā uz telpisko izkārtojumu. Kā arī paceļas jautājums par to, vai ceļi tikuši veidoti uz un no sabiedrībā svarīgu locekļu mājām vai saimniecības celtnēm, vai arī tikuši veidoti, piemēram, saistībā ar debess pusēm.

Jersikas pilskalna I. laukuma 3.kārtā jau ļoti skaidri iezīmējas vietas, kur ir bijuši ceļi, vai nu starp celtnēm u.tml. Šis ceļš sadalās 3 atzaros, viens no atzariem ved uz pilskalna rietumu nogāzes pusi, otrs uz pilskalna ziemeļu pusi un trešais uz pilskalna dienvidaustrumu pusi. Šis ceļš nav simetrisks *per se*, taču šie trīs ceļi, kuri izdalās no vienas vietas I.laukumā ir izdalīti aptuveni vienādos attālumos viens no otra, nedaudz atgādinot ķeltu simbola triskeliona centra daļu. Salīdzinoši liela akmeņu koncentrācija novērojama starp ceļu uz rietumiem un dienvidaustrumiem.⁷³ II. laukuma 3.kārtā saglabājas tā pati izteiktā taisnstūrveida teritorija, taču tās vienā galā, uz pilskalna rietumiem, kur situēts I. laukums, ir novērojama paliela akmeņu koncentrācija, kas varētu norādīt uz krāsniem, kas I. laukumā arī situētas uz šo pusi.⁷⁴

Tātad, latgaļiem, kuri apdzīvojuši šo pilskalnu, neskatoties uz viņu sociālo statusu, ir bijis svarīgi piekļūt pie pilskalna nogāzēm, kur atrodas dažādas aizsargkonstrukcijas. Tas liecina par to, ka šajā pilskalnā, vismaz sabiedrības daļai, kura dzīvojusi tuvāk Daugavas krastam, ir bijis svarīgi pēc iespējas ātrāk nokļūt pie aizsargkonstrukcijām vai nu tirdzniecības, vai aizsardzības sakarā. Otrkārt, šis ceļš arī iezīmē to, ka pilskalnā dzīvojošajiem latgaļiem ir bijusi svarīga pēc iespējas brīvāka pārvietošanās skaidrība pa pilskalnu, ņemot vērā, ka ir ceļš, kas ved uz ziemeļu pusi, kas atrodas pēc iespējas tālāk no Daugavas. Tas arī, iespējams, nozīmē to, ka pilskalna iemītniekiem, kuri dzīvojuši pēc iespējas tuvāk Daugavai, tika radīta iespēja ātri un ērti nokļūt

⁷¹ VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I. laukums 2.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 3, 19.VII.1990. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁷² VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna II. laukums 2.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 29, 25.VII.1990. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁷³ VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I. laukums 3.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 4, 02.VIII.1990. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁷⁴ VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna II. laukums 3.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 30, 10.VIII.1990. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

otrā pilskalna galā, neskatoties uz viņu nodarbošanās specialitāti. Tas pats attiecas arī uz ceļu, kas ved uz pilskalna centru – dienvidaustrumu pusi no izrakumu laukuma.

Jersikas pilskalna I. laukuma 4.kārtā dižas izmaiņas novērotas nav, taču palielinās akmeņu koncentrācija starp ziemeļu un dienvidaustrumu ceļu, taču analogijas pavardiem vai citām konstrukcijām pagaidām neveido.⁷⁵

Pilskalna Ia. laukumā, kas atrodas uz pilskalna nogāzes jau 1.kārtā iezīmējās saglabājušies kokmateriāli laukuma ziemeļaustrumu pusē, dzīvē tas būtu pie pašas pilskalna plakuma malas. Tajā iezīmējas 9 baļķi vai dēļi, kuri novietoti guļus viens pēc otra. Šī paša laukuma 2.kārtā arī iespējams ievērot šos pašus dēļus vai baļķus, kuri novietoti laukuma ziemeļaustrumu stūrī, taču šoreiz šīs palikušās koksnes liecības atklājas viena pēc otras būdami īsāki.⁷⁶ Šis iezīmē atšķirību ar Asotes pilskalnu, kur aizsargkonstrukciju baļķi bija novietoti rindās, taču šeit tie novietoti perpendikulāri pilskalna nogāzei. Interesanti arī tas, ka šie novietotie baļķi izskatījās speciāli pielāgoti pēc garuma pilskalna nogāzes augstumam, lai veidotu vienu taisnu līniju.

I. laukuma 5. un 6.kārtā nav novērojamas īpašas izmaiņas, kaut gan 5.kārtā iezīmējas laukums, kur ir iespējama ceļš vai celtne no pilskalna rietumu puses uzejot. Kā arī akmeņu koncentrācija palielinās tuvojoties pilskalna vidus daļai.⁷⁷

Manāmākas izmaiņas jau iezīmējas līdz ar laukuma 7.kārtu, kurā pamazām sāk izzust ceļš un palielināties akmeņu daudzums bez šķietamas formācijas. Vienīgais ceļš, kas saglabājas ir tas, kas ved uz pilskalna ziemeļu pusi un tas sāk veidot manāma krusta formu ceļa sākuma daļā, kas atrodas gandrīz laukuma vidū.⁷⁸ Iespējams, ka ceļa krustpunktā iepriekš atradusies kāda nozīmīga celtne vai kas tamlīdzīgs, kura ar laiku izzudusi un tās vietā ļoti parocīgi izveidots ceļš.

I. laukuma 8.kārtā atklājas jau ļoti manāmas degušu koku paliekas, kuras situētas uz pilskalna nogāzes pusi. Starp akmeņiem, kuri vēl joprojām iezīmes salīdzinoši daudz, arī tiek iezīmētas degušu koku paliekas. Akmeņi sāk veidot formas, kas liecinātu, ka daļa no tiem, it īpaši uz pilskalna dienvidu pusi, ir domāti kā zemes segums vai klājums.⁷⁹ Ņemot vērā, ka lielākajā daļā no ēkām zemes segums tika veidots no māla klona vai atsevišķos gadījumos no

⁷⁵ VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I. laukums 4.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 5, 24.VIII.1990. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁷⁶ VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna Ia. laukums 1.kārta, 2.kārta.. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 8, 31.VII.1990., 29.VIII.1990. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁷⁷ VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I. laukums 5.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 9, 17.VII.1991. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁷⁸ VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I. laukums 7.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 11, 31.VII.1991. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁷⁹ VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I. laukums 8.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 12, 08.VIII.1991. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

dēļiem, tad šis zemes segums vai klājums, iespējams, ir bijis ceļa segums vai kādas mājas pamati.

Tā paša laukuma nākamajā kārtā atklājas vēl vairāk degušu koku palieku, kā arī viena manāma stabu vieta. Papildus tam, šīs te koku paliekas sāk veidot dažādām būvēm atbilstošas formas. Ir iespējams novērot, ka daudzi no šiem degušajiem kokiem novietoti gandrīz perpendikulāri rindās pret pilskalna malu. Iespējamās celtnu vietās degušie koki veido pēc formas gandrīz kvadrāta veida celtnes. Taču šajos laukumos šajās ēkās nav iespējams noteikt pēc plāniem, kur un vai vispār bijis pavards vai ugunskura vieta.⁸⁰ Tāpat kā iepriekš, tad šeit iespējams arī secināt to, ka Jersikas pilskalnā latgaļi devuši priekšroku aizsardzības konstrukcijām, kuras atradušās perpendikulāri pilskalna nogāzei. Šis, iespējams, ir skaidrojams ar dažādas informācijas un savā ziņā arī izglītības līmeni starp Asotes un Jersikas pilskalnās dzīvojošajiem latgaļiem. Taču tiem blakus izvietotie koki veido līdzīgas kvadrātveida konstrukcijas, kādas sastopamas Asotes pilskalnā. Līdz ar to, neskatoties uz to, ka katra no šīm sabiedrībām dzīvoja savā pilskalnā, tām bija arī kopīgas apbūves īpatnības, kas liecina par arī kāda veida sabiedrības kopējām vērtībām. Šīs izmaiņas arī iespējams skaidrot ar to, ka Jersikas pilskalna telpiskā apbūve līdz šim ir šķietami daudz atvērtāka un tendēta uz savas sabiedrības efektīvu pārvietošanos, kā arī pilskalna aizsardzības apbūves celtnes nav bijušas tik izteiktas, cik Asotes pilskalna plānos redzētās.

Jersikas pilskalna I. laukuma 11.kārtā jau ļoti skaidri iezīmējas koka konstrukcijas, kas saglabājušās gar pilskalna nogāzi. Iezīmējas arī vieta, kas varētu būt bijis pavards vai ugunskurs pie šīm te konstrukcijām, kur, iespējams, bijusi arī celtnes, kas paredzēta citiem mērķiem, ne pilskalna aizsardzībai.⁸¹ Ņemot vērā, ka pilskalna aizsargkonstrukcijas iezīmējas salīdzinoši agri un vēlāk netiek tik bieži iezīmētas pilskalna izrakumu plānā, tas liek domāt par to, ka vai nu šīs aizsardzības sistēmas bija ļoti efektīvas, vai arī Jersikas pilskalna iedzīvotāji tik daudz nekoncentrējās uz pilskalna aizsardzību, cik uz citām sabiedriskām aktivitātēm. Jāatceras arī tas, ka gan Asote, gan Jersika vēlajā dzelzs laikmetā jau bija tirdzniecības punkti, līdz ar to neapšaubāmi šīs sabiedrības no tā ietekmējās un laika gaitā izveidoja pašas savu pieeju pilskalna celtniecībā, kas atspoguļotu šo grupu vērtības.

Nākamās kārtas plānā atklājas arī tas, ka šajās garenajās konstrukcijās arī ir bijuši novietoti koki perpendikulāri tiem, kas sakārtoti rindās. Skaidri iezīmējas, ka ir konstrukcijas, kas pietuvojas pilskalna nogāzei tuvāk nekā tās, kas sakārtotas rindā. Iespējams izteikt arī balķu

⁸⁰ VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I. laukums 9.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 13, 21.VIII.1991. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁸¹ VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I. laukums 11.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 15 (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

vietas un, tāpat kā 11.kārtā, vietas, kur iespējams ir bijis pavards vai ugunskurs, kas apkrauts ar akmeņiem.⁸²

Pilskalna I. laukuma 14.kārtā vairs nav saskatāmas koka konstrukcijas, kas bija izvietotas rindās, taču ir iespējams izteikt, ka pie šīm konstrukcijām atradušās celtnu paliekas. Pie vienas šādas konstrukcijas atradusies arī, iespējams, pelnu vai kāda cita materiāla apaļas formas bedre. Iezīmējas arī vietās, kas sanāktu otrpus konstrukcijai, kas bija novietota rindās, ik pa brīdim apaļas formas iedziļinājumi. Šie iedziļinājumi veido gandrīz vienmērīgu līniju gan pilskalna nogāzi.⁸³ Šis jau iezīmē to, ka Jersikas pilskalnam tomēr ir bijuši salīdzinoši spēcīga nocietinājumu sistēma, iespējams, ka pat spēcīgāka nekā Asotes pilskalnam, taču pretēji Asotei, šie nocietinājumi ir tikuši veidoti laika gaitā, papildinot vecākās konstrukcijas ar jaunām.

Pirmkārt, kā jau to norādījis arī Francis Balodis, tad Jersikas pilskalnā neapšaubāmi ir novērojams sabiedrības sociālo lomu iedalījums gan ņemot vērā pilskalna izmēru, gan tajā atrastās ēkas un senlietas, salīdzinājumā ar tam pretī esošajā Dignājas pilskalnā atrasto arheoloģisko materiālu.

Otrkārt, Jersikas pilskalnā dzīvojošo latgaļu turības līmenis ir bijuši salīdzinoši augsts, ņemot vērā, ka ir tikusi izmantota ne tikai priede, kā būvniecības materiāls, bet arī ozolkoks. Iespējams, ka arī ozolkoka kā materiāla izvēle var kalpot par pamatu tam, ka šajā ēkā dzīvojis sabiedrībā sociāli svarīgākas nozīmes loceklis.

Runājot par pilskalna centru, tāds noteikti ir bijis un tam noteikti ir bijusi svarīga nozīme pilskalna kopienas dzīvē. To papildina fakts, ka uz pilskalna centru ir viens liels ceļš, kas uz to ved.

Ir svarīgi minēt arī to, ka laika gaitā no pilskalna izveides līdz 12.gs. ēkas, kuras atrastas slāņos, hronoloģiski augošā secībā paliek aizvien lielākas. Tas norāda gan uz pilskalnā dzīvojošo cilvēku skaita pieaugumu, arī uz turīguma pieaugumu, jo viņi bija spējīgi atļauties daudz vairāk materiālu, gan, kā jau minēts iepriekš, tas rada daudz reālāku iespēju, ka šajā pilskalnā varēja veidoties izteikti hierarhiska sabiedrība, ar kopienas līderi jeb šajā gadījumā valdnieku, kā pilskalna sabiedrības centrālo figūru.

Skatoties uz pierādījumiem par šo sabiedrību kopumā, varētu teikt, ka Jersikas pilskalnā dzīvojošie, ir bijusi atvērta sabiedrība, tādā ziņā, ka viņi ir bijuši atvērti tirdzniecībai un ceļotājiem gan no tuvākām, gan tālākām zemēm, par ko liecina arī, piemēram, Franča Baloža pieminētais atradums, kas raksturīgs kuršiem.

⁸² VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I. laukums 12.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 16 (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

⁸³ VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I. laukums 14.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 18, 10.VIII.1993. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

Svarīgi minēt arī to, ka šajā pilskalnā aizsargsistēmas arī liecina par to, ka cilvēka darbība to izveidē bijusi loģiska un pārdomāta, kas arī norāda uz to, ka telpiskais izkārtojums atspoguļo sociālās attiecības pilskalnā dzīvojošās kopienas vidū. Taču šīs aizsargsistēmas ir atšķirīgas no tām, kādas tās bijušas Asotes pilskalnā, tas liecina par to, ka katrai kopienai ir bijis savs priekšstats par to, kāda apbūve ir atbilstīga konkrētā pilskalna aizsardzības nodrošināšanai.

Turpinot analizēt aizsargkonstrukcijas, ir iespējams secināt to, ka Jersikas pilskalnā šīs konstrukcijas netika pilnībā nojauktas pēc pilskalna degšanas vai uzbrukumiem, bet pilnveidotas un pastiprinātas. Tas savā ziņā varētu norādīt uz sabiedrības kopējo uzskatu, ka ir labāk pilnveidot daļēji bojātas celtnes, nevis celt visu no jauna. Tas arī visticamāk, ka ietaupīja laiku un resursus konstrukciju atjaunošanā. Papildus tam, iespējams, ka šo konstrukciju regulāra atjaunošana nav jāuzskata kā pilskalnā dzīvojošās grupas prioritāte.

Papildus tam ēkām, kas atrastas pilskalnā, nebija manāms specifisks organizatorisks novietojums, vismaz tik daudz, cik to ir iespējams pateikt no izrakumu plāniem. Taču ir iespējams pateikt to, ka celtnes, kas celtas šajā pilskalnā ir bijušas vairāk iegarenas, nekā kvadrātveidīgas. Specifiski tas norāda, ka ēku formām visticamāk ir bijusi diezgan samazināta nozīme saistībā ar kādu simbolisku pilskalna izvietojumā, tās drīzāk ir bijušas funkcionālas. Tas varētu liecināt arī par to, ka Jersikas pilskalnā dzīvošajai latgaļu grupai ar laiku samazinājusies nepieciešamība pēc pilskalna apbūves simbolikas, kas norāda arī uz kaut kāda veida reliģiskās ietekmes zudumu.

3. Telpas sociālā organizācija ezermītnēs

Latvijas arheoloģijā ezermītņu izpēte aizsākās 20.gs. otrajā pusē hidroarheologa Jāņa Apala vadībā, atklājot vairāku dzīvesvietu paliekas ezeros. Šobrīd Latvijā ir zināmas desmit ezerpilis, no kurām visas atrodas vēlā dzelzs laikmeta latgaļu teritorijā, līdz ar to tās visas atrodas Austrumlatvijas teritorijā un tās tiek datētas ar 1.gt. otro pusi.⁸⁴

Latvijas arheoloģijā blakus terminam “ezermītne” sastopams arī vēl viens - “ezerpils”, kaut gan precīzāks termins ir minētās “ezermītnes”. Kā norāda Zigrīda Apala, tad, pamatojoties uz Āraišu ezerpilī atrastajām aizsargkonstrukcijām, celtnēm un to izvietojumu, sociālo organizāciju šai dzīvesvietai izlēma lietot terminu “ezerpilis”.

3.1. Āraišu ezermītne

Āraišu ezermītne, kuru apdzīvojuši latgaļi, datējama ar 9. – 10.gs. Tā atrodas Amatas novada Drabeišu pagasta Āraišu ezera dienvidrietumu līča saliņā 50 m attālumā no krasta. Par Āraišu ezerpils izpēti atbildīgs bija Jānis Apals, kura vadībā tika izpētītas ¾ no ezerpils platības. Āraišu ezerpils bija salīdzinoši labi saglabājusies, bija iespējams noteikt piecas hronoloģiskas apbūves kārtas. Labo ēku saglabāšanās stāvokļa dēļ bija iespējams izveidot visas ezerpils apbūves plānojumu.⁸⁵ Līdz ar to, iespējams, ka Āraišu ezerpils ir vislabāk saglabājies latgaļu arheoloģiskais piemineklis, kuram ir iespējams analizēt telpas sociālo organizāciju.

Kā par ezerpils apbūvi norāda Jānis Apals, tad, pirmkārt, hronoloģiski senākas celtnes atklājās virs hronoloģiski jaunāku ēku paliekām, kuras bija sliktāk saglabājušās. Otrkārt, celtnes, kas saglabājušās no 1.apbūves aizņēma pusi no ezerpils apakšējā kultūrslāņa biezuma, līdz ar to 4 nākamo slāņu celtnu paliekas atradās gan virs, gan blakus 1.apbūves ēkām. Katrā no apbūvēm celtnu saglabāšanās pakāpe arī bija dažāda.⁸⁶

Apskatot 1.apbūves slāni, kur bija saglabājušies celtnu pamati, pēc papildus detaļām, kuras bija saglabājušās, bija iespējams arī noteikt, kuras ir dzīvojamās ēkas, saimniecības ēkas, aizsargceltnes. Papildus tam 1.apbūves slānī bija saglabājusies arī ejas starp ēkām un ceļš no krasta uz ezerpili.⁸⁷ Interesanti minēt, ka bija saglabājies režģogs ezermītnes pamatā, kas nozīmē, ka telpas organizācijā tika izmantots konkrēts plāns. Kā norāda Jānis Apals, tad šīs

⁸⁴ VASKS (red.), ZARIŅA (red.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata., šeit 145.lpp.

⁸⁵ Ibidem, šeit 146.lpp.

⁸⁶ APALS. Āraišu ezerpils., šeit 161.lpp.

⁸⁷ Ibidem

režģogs bija veidots tā, ka nosedza visu būvpamatni un bija veidots, lai tīkls, ko tas nosedz, veidojas no četrstūra kamerām.⁸⁸

Pirmkārt, režģoga eksistence norāda uz to, ka telpas plānojumam ir bijis noteikts mērķis, līdz ar to ir iespējams spekulēt, ka arī starp latgaļiem, kuri apdzīvojuši šo ezermītni, ir bijusi konkrēta hierarhija. Tas, ka šai mītnei ir bijis plāns norāda arī uz to, ka starp ezermītnē dzīvojošajiem latgaļiem ir bijuši konkrēti cilvēki, kuri ir veidojuši šo dzīvesvietu attiecībā pret to, kā viņi redz apkārtējo vidi. Bieži vien fakts, ka dzīvesvieta ir veidota pēc konkrēta plāna norāda arī uz to, ka konkrēti šīs sabiedrības grupas locekļi spēja loģiski aplūkot kādu ainavu un iedomāties to, kā šajā vietā varētu tikt izvietota dzīvesvieta. Tas norāda arī uz salīdzinoši augstu attīstības pakāpi šajā laikā, ņemot vērā, ka, lai radītu dzīvesvietu uz salas ezerā ir nepieciešamas specifiskas zināšanas. Otrkārt, pierādījumi par to, ka ir atrastas celtnes, kurām ir bijusi dažāda nozīme, arī norāda uz ezermītnes sabiedrības sociālo lomu sadali vismaz divās grupās – amatnieki un kareivji, iespējams, arī zemnieki.

1.apbūvēs slānī tika atsegtas 28 dažādu celtnu paliekas, kuras sastāvēja no sešpadsmit dzīvojamajām ēkām, četrām saimniecības ēkām, septiņām aizsargceltnēm, vienu ēku, kuras funkcionālā nozīme nav skaidra. Tika atrastas arī žoga paliekas. Runājot par ejām, tika atklātas 13 ārējās apkārtejas posmus, iekšējo apkārteju, protams, ka arī ieeju un uzeju no krasta uz ezermītni un otrādi.⁸⁹

No Jāņa Apala personīgajā arhīvā esošajiem plāniem, kuri publicēti Jāņa Apala grāmatā “Āraišu ezerpils”, 1.apbūves celtnu kopsavilkuma plānā iespējams pamanīt, ka šīs apbūves ēkas cieši seko līdzī reģoga izveidotajam pamatam un ir izvietotas pa ezermītnes teritoriju sakārtotās rindās jau ar iepriekšēju plānu.⁹⁰ Ņemot vērā to, ka sekošana režģoga izveidotajam pamatam notiek visas ezermītnes apdzīvotības laikā, tas nozīmē, ka sabiedrībā arī pamatā ir palikusi un nodevusi konkrētas sociālās lomas no paaudzes paaudzē.

Kā norāda Jānis Apals, tad lielākā daļa ēkas veidu bija dzīvojamās ēkas, pēc kurām tad arī izvietotas pārējās celtnes. Dzīvojamās ēkas bija novietotas pa pamatklāsta perimetru un kā viena rinda ezermītnes vidū. Dzīvojamās ēkas, kas atradās uz perimetra, to ieeja bija izvietota pret centru. Tās ēkas, kas bija novietotas centrā, to ieeja bija izvietota pret dienvidiem. Saimniecības ēkas, kas atradās ezermītnē, bija izvietotas blakus dzīvojamajām ēkām un ezermalā. Apkārt šim kompleksam atradās aizsargceltnes.⁹¹

Sekojoš šim aprakstam, pirmkārt, tas norāda, ka cilvēka dzīvesvieta bija šo cilvēku pasaules uzskatu centrā jebšu šīs ezermītnes iedzīvotāju centrā atradās māja ar pavardu. Ņemot

⁸⁸ Ibidem, šeit 163.lpp.

⁸⁹ Ibidem

⁹⁰ Ibidem, šeit 167.lpp.

⁹¹ Ibidem, šeit 168.lpp.

vērā dzīvojamo ēku ieejas izvietojumu, kas atradās pret ezermītnes centru, tas norāda arī uz to, ka dzīvesvietas centrs šajā sabiedrībā ir bijis ļoti svarīgs. Apvienojot šos abus novērojumus, iespējams, ka dzīvojamajās ēkās, kuras atrodas ezermītnes vidū, dzīvoja sabiedrība uzturēšanai svarīgi vai sociālajā hierarhijā augstāki pārstāvji. Ņemot vērā to, ka ēkām, kuras atradās dzīvesvietas centrā, to ieeja bija pret dienvidiem, iespējams runāt par to, ka ēkas ieeja bija novietota pēc iespējas tālāk no uzejas ezermītnē.

Interesanti, ka Jānis Apals norāda, ka ezermītnē ēkas ir bijušas izvietotas salīdzinoši blīvi, taču katra ēka esot bijusi viegli pieejama. Viņš min, ka pārvietošanās esot notikusi pa diviem savienotiem taisnstūriem, un šos taisnstūrus savienoja starpejas.⁹² Tas atkārtoti norāda uz salīdzinoši augsto sabiedrības attīstības pakāpi, ņemot vērā, ka ēku un eju izvietojums ezermītnē ir izvietots pēc principa, ka tas ir loģisks un parocīgs. Tas daļēji norāda arī uz to, ka šīs ezermītnes iedzīvotājiem nav bijis tik svarīgs kaut kāda veida reliģisks izvietojums.

Kā norāda Jānis Apals, tad otrā apbūves kārtā daudz kas nemainījās ezermītnes celtnu izkārtojumā, taču svarīgi minēt, ka vidējā rindā, kurā atradās dzīvojamās ēkas, trīs no tām tika nojauktas un to vietā uzcelta viena lielāka. Svarīgi arī pieminēt, ka šajā apbūves posmā tika nojauktas aizsargceltnes un to vietā uzcēla saimniecības ēkas. Taču jaunas aizsargceltnes uzcēla uz jaunas uzpildījuma joslas pie ezermītnes. Runājot par ceļiem otrajā apbūvē, ārējā apeja tika aizbūvēta un iekšējā līdz ar to sašaurinājās.⁹³ Ņemot vērā, ka vidējā ēku rindā, kas, kā jau noskaidrojām, iespējams, bija sabiedrībai svarīgākā, tika izveidota viena lielāka celtnē, tas varētu arī norādīt uz sociālām izmaiņām, kad ezermītnē sāk veidoties vai pastiprināties konkrētu indivīdu augstākais statuss un nozīmīgums, kas arī tiek izteikts ar jaunu un lielāku celtni, kura iepriekš nav bijusi daļa no dzīvesvietas. Par to liecina arī ezermītnes aizsargceltnu nojaukšana un tas, ka to vietā tika izbūvētas saimniecības vajadzībām noteiktas celtnes. Tas arī norāda uz to, ka šajā sabiedrībā radās nepieciešamība pēc papildus vietas amatniekiem vai citu nodarbjū pārstāvjiem. Arī veidojoties jaunām ejām, to sašaurināšana un samazināšana norāda uz to, ka konkrētas sabiedrības grupas, kurām bija iespēja brīvi pārvietoties pa ezermītni un uz savu dzīvesvietu bija visticamāk bieža nepieciešamība to darīt.

No 3.apbūves posma nav iespējams neko izteikt, jo tas ir nodedzis. 4.apbūves laikā pazūd taisnstūrveida apbūves organizāciju nomainīja aplūveida apbūves organizācija. Ezermītnes centrā tika izveidots 12x25 m liels laukums, līdz ar to ēkas esot bijušas sakārtotas ap šo laukumu. Šajā apbūves posmā arī iespējams noteikt to, ka celtnes izvietotas tā, lai tām varētu viegli piekļūt. Lielākā eja, kas eksistēja Āraišu ezermītnē veda no laukuma dienvidrietumiem

⁹² Ibidem, šeit 169.lpp.

⁹³ Ibidem

uz uzeju un tā bija 16 m gara.⁹⁴ 4.apbūves organizācija ezemītnē liecina par salīdzinoši lielām sociālās organizācijas izmaiņām, ņemot vērā, ka iepriekšējo organizāciju nomaina jauna, tas varētu arī liecināt par jauniem pasaules priekšstatiem, kā arī par to, kāds novietojums ir izdevīgāks dzīvojamajai telpa noteiktajā laikā un telpā. Apļveida apbūves organizācija pielāgojas ezermītnes salas dabīgajiem apmēriem. Ir novērojams arī tas, ka tiek izveidots laukums ezermītnes centrā, kas kļūst par konkrētās sabiedrības centrālo vietu. Organizatoriskais izvietojums atgriežas pie vieglām pieejām pie celtnēm. Tiek izveidota arī galvenā eja ezermītnē, kas iet pāri visai dzīvesvietas teritorijai. Šis rada priekšstatu par to, ka šajā dzīvesvietā atgriežas iepriekšēja sociāla struktūra, taču tā tiek prezentēta citādāk.

Apdzīvotības maksimums sasniegts laikā, kad Āraišu ezermītnē konstatēja 5.apdzīvotības slāni. Pamatojoties uz apdzīvotības pieaugumu, bija nepieciešams palielināt dzīvojamās ēkas, taču to veida uz centrālā laukuma rēķinu. 5.apbūves slānī tiek izveidota 5 – 7 m plata un 2,5 m bieza uzpildījuma josla apkārt ezermītnē, kas piešķir pili ziemeļu – ziemeļaustrumu un dienvidu – dienvidrietumu virzienā orientētu taisnstūrveida formu ar noapaļotiem stūriem.⁹⁵ Ir skaidrs, ka 5.apbūves slāņa telpiskās izmaiņas ir proporcionālas cilvēku skaita pieaugumam, līdz ar to sociālā organizācija ezermītnē paplašinās. Tiek atgriezta arī dzīvesvietas taisnstūrveida forma, paturot noapaļotus stūrus, kas nozīmē, ka konkrētā laika sabiedrība ir apvienojusi gan senākos, gan jaunākos sociālās organizācijas elementus.

Diemžēl 5.apbūves slānis bija arī pēdējais ezermītnē, jo dzīvesvietas paplašināšanās iespējas jau bija izsmeltas. Paplašinājās saimniecības ēkas un palielinājās to skaits. Bija iespējams gar ezermītnes malām konstatēt kaujas ejas un žogu. Bija arī kāda jauna aizsargceltne.⁹⁶ Līdz ar to 5.apbūves slāņa Āraišu ezerpilī dzīvojošā sabiedrība bija sasniegusi savas organizācijas augstāko punktu, kas bija veidojies ilgā laika gaitā.

Ņemot vērā, ka ezermītnē pilnīgi izpētīja ap 80 dzīvojamajām ēkām, tās bija visai dažādas – vientelpas, divdaļīgas un trīsdaļīgas celtnes. 1.apbūves slānī dominē ēkas ar piebūvēm, 2.apbūves slānī – ēkas ar slēgtiem priekšnamiem. 3.apbūvē ir novērojamas apkurināmas aizmugures piebūves. Pēdējos divos apbūves slāņos celtās ēkas ir vislielākās, kuras veidoja arī sarežģītāko kompleksu. Ēku izmēri bija atkarīgi no tā, kur ēka atradās ezermītnē un kurā apbūves slānī. Interesanti minēt, ka ēku būvmateriāli – egļu koka baļķi – bija proporcionāli ēkas lielumam gan garumā, gan resnumā.⁹⁷

Svarīga iezīme, ko min Jānis Apals, kas bijusi raksturīga visām ezermītnes ēkām, ir bijusi tā, ka durvis vienmēr atradās dzīvojamās telpas ieejas gala fasādes kreisajā pusē neatkarīgi no

⁹⁴ Ibidem

⁹⁵ Ibidem

⁹⁶ Ibidem, šeit 171.lpp.

⁹⁷ Ibidem

tā, vai tās priekšā atradās slēgts priekšnams, vaļējs vai daļēji slēgts lievenis ar vai bez piebūvēm. Pašas dzīvojamās telpas bija diezgan līdzīgas, taču piebūves ezermītnē bija katra dažāda. Katrai piebūvei līdz ar to bijis savs mērķis – glabāt graudus un citus produktus, glabāt izejvielas amatniecībai, turēti sīklopi, turēti jaunlopi. Kā norāda Jānis Apals, tad piebūves varēja izmantot arī ēdiena gatavošanai vasarā.⁹⁸ Līdz ar to latgaļiem, kuri apdzīvoja šo ezermītni, bija katram pielāgota dzīvesvieta attiecībā pret viņu nepieciešamībām un nodarbošanos.

Jānis Apals norāda arī to, ka Kārļa Georga Zīversa 1876.gada izrakumu laikā divos izrakumu laukumos tika atrasti lielā daudzumā lazdu riekstu čaulas, ozolzīles, māla trauku lauskas, bērza tāsis, dzīvnieku kauli un citi materiāli, kas liecinātu par tajā dzīvojošo cilvēku uzturu un saimnieciskajām darbībām.⁹⁹

Ir skaidrs, ka Āraišu ezermītnē dzīvojošie latgaļi ir veidojuši savas ēkas saistībā ar sociālo organizāciju, kāda ir bijusi starp šīs sabiedrības locekļiem. Pirmkārt, to norādīja tas, ka šī dzīvesvieta veidota uz režģoga, kas jau ienes sava veida kārtību tajā, kā tiks izvietotas ēkas. Papildus tam, šīs ēkas tika veidotas skaidri nosakāmās rindās, kas liecina par to, ka sabiedrības telpa tika organizēta saistībā ar sabiedrībā izveidojušos struktūru.

Ļoti skaidri nosakāms arī tas, ka ēkas veidotas pēc līdzīgiem izmēriem un principiem, tas norāda uz sava veida sabiedrības vienotu pieeju apbūves veidošanai un varētu norādīt arī uz to, ka šajā sabiedrībā ir veiksmīgi izdevies veidot kompromisus starp apkārtējo vidi un simbolismu. Tāpat arī ēkas plānojumā ir skaidri nosakāmas, vismaz vēlākos apbūves periodos, ka sabiedrībai bijusi sava hierarhija. Tas, iespējams, noticis tāpēc, ka ezermītnēs dzīvesveids ir atšķīries no tā, kas pilskalnos un šeit jau ātrāk ir bijusi nepieciešama grupa ar cilvēkiem, kas norāda sabiedrības attīstības un sociālo virzību.

Papildus tam, līdzīgi kā pilskalnos, arī Āraišu ezermītnē vēlākos laikos ir bijis centrālais laukums, kas norāda dzīvesvietas svarīgāko punktu. Kā arī ejas, kas bijušas starp ēkām lielākajā daļā no apbūves slāņiem, ir ļāvušas brīvi pārvietoties dzīvesvietā un piekļūt dažādām ēkām, neskatoties uz blīvo apdzīvotības līmeni.

Neskatoties uz to, ka visas ēkas ir tikušas celtas aptuveni vienādi, tām ir bijušas dažādas atšķirības, kas individualizē vai nu katra indivīda vai ģimenes mājas. Tas norāda uz to, ka, neskatoties uz to, kādas sabiedrības lomas tika izdalītas, tika atļauta vieta konkrētām individualizācijas izpausmēm. Savā ziņā arī tas, ka ēku novietojums gadsimtu gaitā lielākajā daļā ezermītnes palicis nemainīgs, norāda uz to, ka šajā sabiedrībā ir bijušas svarīgas attiecības, kas iet no paaudzes paaudzē jebšu ir bijis svarīgs nodotais mantojums.

⁹⁸ Ibidem, šeit 174.lpp.

⁹⁹ APALS, JĀNIS. Grāfs Kārlis Georgs Zīverss un Latvijas ezerpilis. In: Arheoloģija un etnogrāfija XXII. Rīga, 2005., šeit 116.lpp.

Neapšaubāmi ir bijusi svarīga arī aizsardzības konstrukciju izbūve, taču laika gaitā ir iespējams novērot, ka daudz svarīgāku lomu ieņem saimniecības celtnes. Tas nozīmē, ka, iespējams, ezermītnē daudz lielāka loma ir bijusi amatniekiem un dažādu citu amatu pārstāvjiem, neuztraucoties tik ļoti par aizsardzību, bet pievēršot vairāk uzmanības ezermītnes sociālajai pilnveidei un funkcionalitātes nodrošināšanai.

3.2. Ušuru ezermītne

Ušuru ezera ezermītnē izrakumus 1964. un 1965.gadā arī veicis arheologs Jānis Apals. Vadoties pēc folkloras un vietējo iedzīvotāju novērojumiem, ezermītne atklāta 1959.gada 12.augustā. Ezermītne atrodas Gulbenes novadā, Ušuru ezera dienvidrietumu stūrī, 104 m no krasta. Kā norāda Jānis Apals, tad mītnes paliekas veido saliņu, kas tiek saukta par Līņsaliņu vai Lāviņas salu. Pati ezermītne ir 36x37 m liela četrstūra formā un orientēta ziemeļu – dienvidu virzienā.¹⁰⁰

Kā norāda Jānis Apals, tad ezermītnes režģogs bijis kvadrāta formā un tā izmēri bijuši 30 x 30 m. Diemžēl, kā norāda arheologs, tad Ušura ezermītnes pētniecība ir bijusi sarežģīta, jo uz saliņas esošo apbūvi ar laiku ir aizskalojuši ezera ūdeņi.¹⁰¹

1964.gada izrakumos tika izpētīts I. izrakumu laukums 9 m² platībā, 66 cm no ezermītnes pacēlās virs ūdens līmeņa, 1,10 m atradās zem ūdens līmeņa. I. izrakumu laukums bija 3x3 m salas dienviddaļas augstākajā vietā.¹⁰²

I. laukuma 1. kārtā tika atsegta līdz 0,2 m dziļumā, kā mēru ņemot pirmās koka konstrukciju paliekas. 1. kārtā 1.a kvadrantā atsedzās austrumu – rietumu virzienā orientēts apaļkoku klāsta fragments, kas turpinās dienvidu un rietumu profilos. Šie apaļkoki visticamāk, ka bijuši skujkoki līdz 0,2 m diametrā. Pretējā laukuma stūrī atsedzās austrumu – rietumu virzienā orientēts klāsta fragments, šeit skujkoku diametrs ir bijis līdz 0,1 m. Arī 2.a un 3.a kvadrantā atsedzas skujkoku baļķi līdz 0,2 m diametrā, tie orientēti ziemeļu – dienvidu virzienā. Tāpat arī 3.a kvadrantā atrasti daudzi lazdu riekstu čaumalas, bērza tāsu ritulīši, čiekuri, oglītes un ļoti daudz sīkas trauku lausku drumslas. Jānis Apals spekulē, ka šie koki varētu būt bijusi jumta vai griestu konstrukcija.¹⁰³

¹⁰⁰ APALS. Pārskats par 1964.g. pārbaudes izrakumiem Ušuru ezera klāstu mītnē. Inv. Nr. VIAA:115, šeit 1. - 2.lpp. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

¹⁰¹ APALS. Grāfs Kārlis Georgs Zīverss un Latvijas ezerpilis. In: Arheoloģija un etnogrāfija XXII., šeit 118. – 119.lpp.

¹⁰² Ibidem, šeit 2.lpp.

¹⁰³ Ibidem, šeit 3.lpp.

I. laukuma 2.kārtā atrastas liecības par to, ka 1.kārtas 3.c kvadranta klāsts balstījies uz sijas. Visos 3.rindas kvadrantos atsedzas apaļkoku klāstu fragmenti. Laukuma 1.rindas kvadrantos atrasta dažāda izmēra granīta akmeņi, kuri bija izmētāti bez kopsakarības. Vēl nav iespējams noteikt kādu konkrētu celtni.¹⁰⁴

I. laukuma 3.kārtā sāka skaidri attīrīties iepriekšminētā sija. Daļa no šīs kārtas jau tika attīrīta ūdenī. 4.kārtā a. kolonnā visos kvadrantos atklājās blīvs izdegušu kokogļu slānis. Šajā kārtā 1.a kvadrantā arī tika atrasts graudberža fragments, bet 3.c kvadrantā zem apaļkoka pie sijas tāšu tīstoklis, kurā it kā iespējams redzēt zīmes. Konstrucijām šajā slāni, kā arī iepriekšējos, ir slīpums no dienvidiem uz ziemeļiem.¹⁰⁵

5.kārtā atsedzās izdegušu ogļu slānis, 1.b, c kvadrantos daudz skaidu un mizu. Pēc 4.kārtas sijas noņemšanas atsedzās vēl viena sija, kas orientēta ziemeļu – dienvidu virzienā. Šajā pašā kārtā atrasts vēl viens bērza tāss tīstoklis, kā arī mieturis 1.b kvadrantā. Jānis Apals min, ka tīstoklis nokļuvis kultūrslānī apzinīgas cilvēka rīcības dēļ.¹⁰⁶ Šis norāda uz to, ka latgaļiem, kuri dzīvojuši šajā ezermītnē, ir bijuši vai nu svarīgi rituāli vai arī ir bijis ieradums tādas lietas, kā, piemēram, bērzu tāsis, uz kurām tika atrasti iegravējumi, novietot konkrētās ēkas vietās.

6.kārtā turpinājies biezs sadegušu koku slānis, kā iepriekšējā slānī, tā arī šajā ir bijušas daudz skaidas un mizas, tāpat arī sīkas oglītes un koku drumsļas. Zem kultūrslāņa iezīmējas šķidras kūdras kārtā, kas atrodas tieši virs pamatzemes. Šajā kārtā arī atsedzas divas priežu sijas, kuras atrodas viena virs otras. 3.b kvadrantā atrasts arī dzelzs cirvis ar kāta fragmentiem.¹⁰⁷ Šis norāda arī uz to, ka dažādās ezermītnes vietās visticamāk ir notikusi sabiedrības stratifikācija un iedalījums konkrētās sabiedrības lomās.

Kā norāda Jānis Apals, tad šī ezermītne pieder klāstu mītņu tipam, šīs platformas atrodas tieši uz salas virsmas, nevis vertikāli iedzītiem pāļiem. Mītne visticamāk apdzīvota no 8.gs. līdz vismaz 10.gs., taču, iespējams, ka apdzīvotība vēl turpinājusies arī 11.gs. Kā arī šo ezermītni apdzīvojuši latgaļi, par to liecina izrakumu laukumā atrastās senlietas.¹⁰⁸ Līdzīgi kā Āraišu ezerpilī, tas norāda jau uz iepriekšēju plānu par to, kā kāda konkrēta mītne izskatīsies un kur tajā tiks celtas konkrētas ēkas. Tas arī atkārtoti norāda uz loģisku un parocīgu cilvēku izvietojumu salīņas ietvaros.

¹⁰⁴ Ibidem, šeit 4.lpp.

¹⁰⁵ Ibidem, šeit 5. - 6.lpp.

¹⁰⁶ Ibidem, šeit 6. – 7.lpp.

¹⁰⁷ Ibidem, šeit 7.lpp.

¹⁰⁸ Ibidem, šeit 8.lpp.

1965.gada izrakumos II. izrakumu laukumā izpētīja 165 m² (11x15 m) platībā saliņas augstākajā dienvidrietumu daļā. Diemžēl, kā norāda Jānis Apals, tad bija iespējams noņemt tikai pirmo izrakumu kārtu augstā ūdens līmeņa dēļ.¹⁰⁹

Noņemot II. Lakuma 1.kārtu tika atsegta vairākas apaļkoku konstrukciju grupējums. Šo, Jānis Apals norāda, ka varētu uzskatīt par ēkas pamatiem. 1.ēkā atsedzas izkliedētu akmeņu grupējums, kas, iespējams, bijusi krāsns vai pavards. 2.ēkas pamatos iespējams noteikt, ka bija izvietots apaļkoku klāsts. Noņemot 1.kārtu arī atklājās vairākas sijas.¹¹⁰

Pēc Ušuru ezermītnes plāna var novērot, ka ezermītnes izmēri iziet ārpus mūsdienās esošās saliņas lielumam. Plānā iezīmējas, ka arī Ušuru ezermītnē klāsts ticis sadalīts, lai veidotu režģogu, taču to nav iespējams tik sīki ievērot. Uzeja ezermītnē šķietami bijusi no rietumu puses. Šķietami, ka visapkārt ezermītnē gan ezera ūdenī, gan uz sauszemes ir novērojami iedzīti baļķi, gluži tā, it kā ap mītni atradusies vēl kāda konstrukcija.¹¹¹

Kaut gan Ušura ezermītnē nav pētīta ļoti padziļināti, tomēr tajā ir iespējams saskatīt svarīgus aspektus par kopienas sociālo dzīvi. Pamatojoties uz izrakumu materiāliem, pirmkārt, tas, ka Ušura ezermītnē arī ir bijis režģogs, norāda uz to, ka apbūvei ir bijusi loģiska un sakārtota struktūra, kura norāda uz to, ka šai sabiedrībai visticamāk, ka ir bijis sadalījums. Par to, vai tam ir piemērotas hierarhisku attiecību īpašības, spriest nav iespējams.

Svarīgi arī pieminēt, ka saimnieciskā darbība, kas īstenota pilskalnā, visticamāk, ka ir bijusi apzināta, ar iespējamām informācijas nodošanas iespējām vai konkrētiem simboliskiem rituāliem, ko pierāda arī atrastie tāšu tīstokļi.

¹⁰⁹ APALS. Pārskats par 1965.g. arheoloģiskajiem izrakumiem Jaungulbenes Ušuru ezera mītnē. Inv. Nr. VIAA:162, šeit: 1. - 2.lpp. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

¹¹⁰ Ibidem, šeit 3. – 4.lpp.

¹¹¹ APALS, JĀNIS. Ušuru ezerpils plāns. Inv. Nr. Pl: 48 – 1:12. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

SECINĀJUMI

Aplūkojot telpas sociālo organizāciju Austrumlatvijas latgaļu pilskalnos un ezermītnēs vēlajā dzelzs laikmetā, ir iespējams izšķirt gan konkrētas atšķirības starp sociālo organizāciju dažādās dzīvesvietās, gan iezīmē arī kopīgās īpašības telpas izveidē šajā kultūretniskajā grupā.

Pirmkārt, Asotes un Jersikas pilskalnos nav novērojama konkrēta simetriska struktūra, kādā tikušas celtas ēkas, līdz ar to, no vienas puses ir apšaubāms tas, cik ļoti pilskalnu iedzīvotāji pievērsuši uzmanību tam, cik ļoti lietderīgi tiek izmantota apkārtējā telpa. Iespējams, ka tas nebija tik svarīgs aspekts pilskalnos dzīvojošajiem latgaļiem.

Otrkārt, gan Asotes, gan Jersikas pilskalnu apbūvē ir manāmi svarīgs pilskalna centrs, kurā tiek izveidots centrālais laukums. Skatoties no šī aspekta, ēkas abos pilskalnos, kuras atradušās tuvāk pilskalna plakuma centrālajai vietai, visticamāk piederējušas sociāli svarīgākiem cilvēkiem, ar augstāku nozīmīgumu pilskalna dzīvē.

Treškārt, pilskalnos nereti celtnes ir tikušas celtas kā kvadrāts. Tas korelē ar to, ka pilskalna plakuma forma ir pietuvināta aplim, līdz ar to ēkas, kas celtas kā kvadrāti. Svarīgi arī minēt, ka dzīvojamās ēkas, kas atradušās pie pilskalnu nogāzēm, nav apdzīvojuši mazsvarīgāki sabiedrības locekļi, iespējams, tajās ir dzīvojuši tieši tie sabiedrības locekļi, kuri būtu spējīgi aizstāvēt pilskalnu uzbrukuma laikā.

Ceturtkārt, šķietami, ka Jersikas pilskalnā dzīvojošie latgaļi bijuši turīgāki, bet viņiem ir bijis raksturīgs aizsardzības konstrukcijas atjaunot, nevis celt no jauna. Turpretī Asotes pilskalnā ir bijis raksturīgi konstrukcijas būvēt no jauna. Tas varētu liecināt par to, ka Asotes pilskalna sabiedrība savā ziņā bija spējīgi ātrāk reaģēt uz pilskalnā notiekošajām izmaiņām, kā arī viņiem bijuši vairāk pieejamie resursi ap pilskalnu.

Piektkārt, Jersikas pilskalnā šķietami lielāka nozīme ir piešķirta tam, ka pilskalnā dzīvojošajiem cilvēkiem ir nodrošināta pēc iespējas vieglāka pārvietošanās pa pilskalna teritoriju. Pretēji tam eju un/vai ceļu paliekas, kas novērotas Asotes pilskalnā, ir daudz šaurākas un nenorāda kādus konkrētus galvenos ceļus.

Protams, ka abos pilskalnos atklājās arī tas, ka sabiedrības organizācijā viena no svarīgākajām lomām šajā laikā bijusi amatniekiem, ņemot vērā atrastās krāsnis un arī smēdes konkrētajos pilskalnos. Taču, kā minēts iepriekš, svarīgākais elements šajos pilskalnos bijušas dzīvojamās ēkas.

Interesanti gan minēt, ka Asotes pilskalnā esot bijušas divas uzejas, kamēr Jersikas pilskalnā tiek minēta tikai viena. Tas, iespējams, saistīts ar dažādu sociālo grupu pārvietošanās iespējām un pārvietošanās atvieglojumiem. Iespējams, ka divas uzejas Asotes pilskalnā

kompensē to, ka starp ēkām nebija iespēja noteikt lielāku eju, pa kuru pārvietoties pilskalna iedzīvotājiem.

Vēl viena atšķirība, kas ievērojama aizsardzības sistēmās un līdz ar to arī uzskatu sistēmu diferenciacijai starp šīm abām latgaļu grupām, ir tas, ka aizsardzības konstrukcijas pamatā tikušas veidotas dažādi – vienā rindās, otrā perpendikulāri. Taču abos pilskalnās, iespējams, bijusi jau iepriekš noteiktā iegarenā celtne ar vairākām tā sauktajām kamerām.

Ja atkārtoti pievēršam uzmanības līdzībām, tad abos pilskalnās cilvēki dzīvojuši pārsvarā vientelpās ar pavardu, kas visticamāk, ka bijusi kopīga šīs kultūretniskās grupas apbūvju īpatnība. Taču, tajā pašā laikā, ir iespējams noteikt to, ka Jersikas pilskalnā sabiedrība savā veidā ir bijusi nedaudz atvērtāka, kā arī bagātāka. Tas varētu norādīt arī uz to, ka latgaļi, kuri dzīvojuši Jersikas pilskalnā, visticamāk, ka vairāk nodarbojušies ar tirdzniecību. Pēc veikto izrakumu plāniem nav iespējams noteikt, ka no 9. līdz 12.gs. pilskalnās ir bijis izteikts sabiedrības līderis, kas nodrošina sociālās hierarhijas izpildi.

Pievēršot uzmanību Āraišu un Ušura ezermītnēm iespējams secināt to, ka ezermītnu izveidē izmantoti līdzīgi paņēmieni, kas nozīmē, ka starp šīm latgaļu grupām visticamāk ir notikusi kāda kopīga domu apmaiņa par dzīvesvietu izbūvi uz ezeru salām. Tas norāda arī uz to, ka apbūvei ir bijis kāds konkrēts plānojums, kā sabiedrība tikusi iedalīta.

Svarīgi minēt, ka Āraišu ezermītnes centrā sākotnēji atradusies dzīvojamo ēku rinda un iepriekš skatītajos pilskalnās arī galvenā loma dzīvesvietā tikusi piešķirta dzīvojamajai ēkai – cilvēka mājām. Līdz ar to cilvēka dzīvesvietai šajā sabiedrībā bijusi noteicošā loma pasaules kontekstā.

Svarīgi arī minēt, ka gan Āraišu, gan Ušuru ezermītnēs ir tikuši atrasti tāšu tīstokļi, kas varētu liecināt vai nu par konkrētu rituālu piekopšanu šajās dzīvesvietās, vai arī par kaut kāda veida saziņu, tikai ar ko un kad, nav iespējams spriest sīkāk.

Ezermītnēs arī svarīgi minēt, ka sabiedrības centušās pēc iespējas lietderīgāk izmantot tām piešķirto telpu uz salas, celtnes būvējot rindās. Līdz ar to ezermītnē dzīvojošo latgaļu telpas izpratne jau sākusi apvienot kaut kāda veida reliģiskos uzskatus ar pēc iespējas lietderīgāku ēku izvietojumu. Kā arī, iespējams, ka sociālās lomas tikušas nodotas no paaudzes paaudzē, ņemot vērā minimālās izmaiņas telpas organizācijā ezermītnēs. Pretēji pilskalniem, šķietami, ka ezermītnēs nedaudz ātrāk vēlajā dzelzs laikmetā izdalījusies konkrēta sociālā hierarhija, kur iespējams identificēt grupas līderi.

Taču, svarīgi minēt arī to, ka, tuvojoties dzelzs laikmeta beigām, arī ezermītnēs svarīgāku lomu ieņēma fakts, ka dzīvesvietas centrā atrodas brīvs laukums, kurā visticamāk konkrētā sabiedrība organizējusies. Šis arī sasaucas ar to, ka pilskalnās bija ļoti svarīgi, ka tā centrā

atrodas laukums. Vēl svarīgi minēt, ka, līdzīgi kā pilskalnos, tāpat arī ezermītnēs, laika gaitā pieaugusi amatnieku nozīme sabiedrības sociālajā dzīvē.

Protams, ka ezermītnēs izvietotās aizsardzības konstrukcijas ir ļoti atšķirīgas no tām, kas izvietotas pilskalnos. Taču, ja pievēršam uzmanību ejām un/vai ceļiem pilskalnos un ezermītnēs, tad iespējams teikt, ka Jersikas pilskalnā un Āraišu ezermītnē mītošajām latgaļu grupām bijis svarīgs eju izvietojums dzīvesvietā, lai atvieglotu cilvēku pārvietošanās iespējas un būtu iespējams viegli piekļūt dzīvojamajām ēkām. Tāpat arī ir ejas, kas abās dzīvesvietās ir veidotas uz dzīvesvietas centra pusi, atkal norādot to, ka šīm grupām ir bijis svarīgi viegli nokļūt dzīvesvietas centrā.

Par sīkāku sociālo stratifikāciju šajās latgaļu grupās ir sarežģīti runāt, neapskatot sīkāk katrā pilskalna un ezermītņu kārtu atradumus, kur tie ir bijuši novietoti, kā arī neizveidojot visaptverošu karti, kurā būtu izvietoti un modelēti katrā slānī atrastās ēku paliekas un kā tās varētu būt izvietotas.

Taču, ja pievēršam uzmanību ēku izvietojumam un secinājumiem par sabiedrībām gan pilskalnos, gan ezermītnēs, tad šķietami, ka ezermītnēs konkrētas sabiedrības hierarhijas izveide ir aizsākusies agrāk nekā pilskalnos, to, iespējams, arī noteica apkārtējās vides apstākļi šajās dzīvesvietās. Papildus tam gan ir svarīgi minēt arī to, ka sabiedrības attīstības ātrums katrā pilskalnā un ezermītnē ir bijis ļoti atšķirīgs, jo tas atkarīgs no pašas sabiedrības attieksmes pret konkrētām lomām, kā arī tā, ko apkārtējā sociālā telpa no tiem pieprasa.

Līdz ar to pēc apkārtējās telpas izkārtojuma Austrumlatvijas latgaļu sabiedrība vēlajā dzelzs laikmetā ir bijusi ļoti atkarīga no dzīvesvietas, kurā tā uzturējās. Tas arī ir bijis viens no noteicošajiem faktoriem sabiedrības attīstības un pieauguma ātrumam, kā arī tirdzniecības un maiņas apjomiem. Piefiksējot arī to, ka viena tipa kaut vai divās dzīvesvietās dzīvojošās latgaļu grupas varēja būt ievērojami atšķirīgas, pat ja tās dzīvojušas vienā reģionā un vienā laikā.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Izmantotie avoti:

1. Institūta materiāli. Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuve.

1. APALS, JĀNIS. Pārskats par 1964.g. pārbaudes izrakumiem Ušuru ezera klāstu mītnē. Inv. Nr. VIAA:115, šeit: 1. - 2.lpp. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
2. APALS, JĀNIS. Pārskats par 1965.g. arheoloģiskajiem izrakumiem Jaungulbenes Ušuru ezera mītnē. Inv. Nr. VIAA:162, šeit: 1. - 2.lpp. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
3. APALS, JĀNIS. Ušuru ezerpils plāns. Inv. Nr. Pl: 48 – 1:12. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
4. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna plāns. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:1. 1949.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
5. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna pētīto laukumu izvietojums. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:2. 1949.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
6. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna tranšēja A, 1.slānis. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:4. 1949.g. augusts (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
7. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums B, 1.slāņa plāns. Inv. Nr. 11 – 16 – 2:276. 31.VII.1952.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
8. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna tranšēja A, 2.slānis. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:5. 1949.g. septembris (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
9. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums B, 2.slāņa plāns. Inv. Nr. 11 – 16 – 2:281. 12.VIII.1952.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
10. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums A, pilskalna plakuma 3.slānis. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:6. 1950.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
11. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums B, 3.slānis. Inv. Nr. 11 – 16 – 2:283. 29.VIII.1952.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

12. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums A, plakuma 4.slānis. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:8. 1950.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
13. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums B, 4.slānis. Inv. Nr. 11 – 16 – 2:287. X.1952.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
14. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums A, plakuma 4.slāņa austrumu gals. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:9. 1950.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
15. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums A, koku aizsargkonstrukciju paliekas valnī. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:51. 1950.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
16. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna koku aizsargceltnes perspektīve. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:55. 1951.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
17. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums B, 5.slānis. Inv. Nr. 11 – 16 – 2:304. VII.1953.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
18. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums B, 6.slāņa plāns. Inv. Nr. 11 – 16 – 2:317. VII.1953.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
19. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums Bd, kamerveidīgas celtnes paliekas pilskalna A malā. Inv. Nr. 11 – 16 – 2:391. IX.1953.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
20. ŠNORE, ELVĪRA. Asotes pilskalna izrakumu laukums A, plakuma 8.slānis. Inv. Nr. 11 – 16 – 1:12. 1950.g. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
21. VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna plāns. Inv. Nr. Pl.: 300 – 2 – 1 (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
22. VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I.laukums 1.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 2 – 2, 12.VII.1990. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
23. VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna II.laukums 1.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 28, 12.VII.1990. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

24. VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I.laukums 2.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 3, 19.VII.1990. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
25. VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna II.laukums 2.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 29, 25.VII.1990. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
26. VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I.laukums 3.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 4, 02.VIII.1990. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
27. VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna II.laukums 3.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 30, 10.VIII.1990. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
28. VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I.laukums 4.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 5, 24.VIII.1990. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
29. VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna Ia.laukums 1.kārta, 2.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 8, 31.VII.1990., 29.VIII.1990. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
30. VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I.laukums 5.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 9, 17.VII.1991. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
31. VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I.laukums 7.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 -11, 31.VII.1991. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
32. VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I.laukums 8.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 12, 08.VIII.1991. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
33. VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I.laukums 9.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 13, 21.VIII.1991. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)
34. VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I.laukums 11.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 15 (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krātuvē)

35. VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I.laukums 12.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 16 (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krājumā)
36. VILCĀNE, ANTONIJA, MUGURĒVIČS, ĒVALDS. Jersikas pilskalna I.laukums 14.kārta. Inv. Nr. Pl.: 300 – 1 – 18, 10.VIII.1993. (Glabājas LU Latvijas vēstures institūta Arheoloģisko materiālu krājumā)

Izmantotā literatūra:

1. APALS, JĀNIS. Āraišu ezerpils. Rīga, 2012., 639.lpp.
2. APALS, JĀNIS. Grāfs Kārlis Georgs Zīverss un Latvijas ezerpils. In: Arheoloģija un etnogrāfija XXII. Rīga, 2005., 115. - 126.lpp.
3. BALODIS, FRANCIS. Jersika un tai 1939.gadā izdarītie izrakumi. Rīga, 1940., 103.lpp.
4. HEYMAN, W., A., MARJORIE. Analyzing Social Space: Interpreting Spatial Patterning at Archaeological Sites Using Ethnoarchaeological Data. Michigan, 2009., 233.lpp.
5. SCHNORE, E., A. Asotskoe gorodishche. Rīga, 1961., 232.lpp.
6. HILLIER, BILL, JULIENNE, HANSON. The Social Logic of Space. New York, 1984., 275.lpp.
7. MOORE, D., JERRY. The prehistory of home. London, 2012., 288.lpp.
8. PEARSON, PARKER, MICHAEL, RICHARDS, COLIN. Architecture and order. Approaches to Social Space. London, New York, 2004., 220.lpp.
9. RENFREW, COLIN, BAHN, PAUL. Archaeology. Theories, Methods and Practice. Seventh edition. London, 2016., 672.lpp.
10. ŠNĒ, ANDRIS. Sabiedrība un vara: sociālās attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās. Rīga, 2002., 469.lpp.
11. ŠNĒ, ANDRIS. Sociālā arheoloģija: sabiedrības, varas, un identitātes problemātika materiālās kultūras pētniecībā. In: Vēstures zinātne Latvijā – 27 gadi pēc neatkarības atjaunošanas. Joprojām krustcelēs? Latvijas vēsturnieku II kongresa materiāli. Rīga, 2019., 144. – 148.lpp.
12. VASKS, ANDREJS (red.), ZARIŅA, GUNITA (red.). Latvijas arheoloģijas rokasgrāmata. Rīga, 2021., 677.lpp.

Bakalaura darbs “Telpas sociālā organizācija vēlā dzelzs laikmeta dzīvesvietās Austrumlatvijas teritorijā (9. – 12.gs.)” izstrādāts LU Vēstures un filozofijas fakultātē Vēstures un arheoloģijas nodaļā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst ar elektronisko parakstu parakstītajai darba versijai.

Autors: Olga Ošeniece /paraksts/ 25.05.2022.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: _____ profesors Dr. hist. Andris Šnē, paraksts, 25.05.2022.

Recenzents: _____ Mg. hist., Eduards Plankājs,

Darbs iesniegts Vēstures un filozofijas fakultātē:

Studiju metodiķe _____ Sigita Šnē

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____. prot. Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretāre _____ lektore Elīna Guščika